

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

УКРАЇНСЬКА МОВА ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧІВ
(лексикологія, фразеологія, лексикографія)

Методичні рекомендації

Видавництво НУА

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

УКРАЇНСЬКА МОВА ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧІВ
(лексикологія, фразеологія, лексикографія)

Методичні рекомендації
для здобувачів 1 курсу першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності
В11 – Філологія

Харків
Видавництво НУА
2026

УДК 811.161.2’373(072+075.8)

Затверджено на засіданні кафедри українознавства
Народної української академії
Протокол № 8 від 02.03.2026

У п о р я д н и к к. філол. н. *Т. М. Берест*
Р е ц е н з е н т к. філол. н. *О. І. Ільїна*

Б48 Берест, Т. М. (2026). **Українська** мова для перекладачів (лексикологія, фразеологія, лексикографія): метод. рек. для здобувачів 1 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спец. В 11–Філологія / Нар. укр. акад.; [каф. українознав.]. Харків: Вид-во НУА, 86 с.

Пропоновані методичні рекомендації містять програму курсу «Українська мова для перекладачів» (аспекту «Лексика та фразеологія») для здобувачів 1 курсу факультету «Референт-перекладач», укладену згідно з інтегрованою програмою безперервної освіти з української; плани практичних занять, методичні рекомендації для підготовки до занять, теми й завдання для самостійної роботи, а також критерії оцінювання знань студентів з дисципліни.

УДК 811.161.2’373(072+075.8)

© Народна українська академія, 2026

З М І С Т

Вступ 4
Критерії оцінювання знань студентів 6
Тематичний план курсу 9
Програма курсу 10
Модуль 1. Мова як суспільне явище. Літературна мова. Функціональні стилі сучасної української мови 10
Модуль 2. Лексика. Лексико-семантичні групи слів 13
Модуль 3. Лексика сучасної української мови за походженням, уживанням, стилістичним забарвленням. Лексикографія 19
Модуль 4. Фразеологія 25
Теми для самостійного опрацювання 28
Модуль 1. 28
Модуль 2. 34
Модуль 3 38
Модуль 4 44
Завдання для самостійної роботи 47
Вправи 47
Термінологічний мінімум 58
Питання для самоконтролю 62
Питання та завдання до заліку 67
Питання до екзамену 72
Завдання для підготовки до екзамену 75
Список рекомендованої літератури 80

В С Т У П

Курс української мови посідає важливе місце в системі професійної підготовки викладача іноземних мов, перекладача, учителя, вихователя та інших фахівців гуманітарного профілю. Володіння нормами української літературної мови, уміння стилістично виважено добирати мовні засоби, редагувати тексти різних типів і жанрів є необхідною умовою професійної компетентності сучасного спеціаліста.

Мета викладання навчальної дисципліни – формування в здобувачів вищої освіти комунікативної, лінгвістичної, соціокультурної та професійної компетентностей, необхідних для ефективного використання державної мови в усному й письмовому мовленні в навчальних, побутових, наукових і професійних сферах.

Основні завдання вивчення дисципліни: подати теоретичну основу для стилістично доцільного перекладу з інших мов; виробити навички стилістичної диференціації лексики та фразеології сучасної української мови; навчити здобувачів освіти володіти засобами лексичної стилістики української мови; виробити в здобувачів освіти навички вибору потрібних засобів мови через зіставлення їх з наявними, а також навички редагування ділових та наукових текстів.

Перелік компетентностей, які формує дисципліна:

- здатність розв’язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі філології в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій та методів філологічної науки й характеризується комплексністю та невизначеністю умов. Включає вміння працювати з різними даними, використовуючи міждисциплінарний підхід для розв’язання проблем у динамічному професійному та академічному середовищі;
- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;
- здатність навчатися й оволодівати сучасними знаннями.

Перелік результатів навчання, які формує дисципліна:

- уміння вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною мовою усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації;
- затність організовувати процес свого навчання й самоосвіти;
- розуміння системи мови, її історії й уміння застосовувати це в професійній діяльності;
- знання норм літературної мови та вміння застосовувати їх у практичній діяльності.

Очікувані результати навчання:	**Методи навчання**	**Форми оцінювання / Засоби діагностики результатів навчання**
ПРН 1. Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та іноземною(ими) мовами усно й письмово, використовувати мови для організації ефективної міжкультурної комунікації.	загальнонаукові та спеціальні філологічні методи аналізу лінгвістичних одиниць та викладання матеріалу: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, контекстний, метод проблемного викладання	перевірка самостійно виконаних завдань, опитування, тестування на платформі в Moodle, редагування та переклад текстів, усні виступи.
ПРН 3. Організовувати процес свого навчання й самоосвіти.	Дослідницький метод; самостійна робота з джерелами.	самостійні завдання; усне обговорення самостійно опрацьованого матеріалу; контроль засвоєння термінів і понять через виконання тестових завдань; написання есе, підготовка виступів для участі в наукових конференціях;
ПРН 8. Знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію мови (мов) і літератури (літератур), що вивчаються, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності.	структурно-системний аналіз (вивчення не окремих мовних явищ, а їхнього місця в загальній системі мови); історико-порівняльний метод (еволюція української мови від праслов'янської основи до сучасного стану, спільні та відмінні риси з іншими слов'янськими мовами); функціональний підхід (як мовні засоби функціонують у різних стилях і жанрах, як реалізуються комунікативні функції мови в живому мовленні).	оцінювання виконаних завдань, есе, усних виступів, укладених та відредагованих текстів ділового та наукового стилів
ПРН 10. Знати норми літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності.	дескриптивно-нормативний метод (опрацювання академічних граматик, словників, довідників); контрастивно-корекційний метод (порівняльний аналіз літературної норми та діалектних варіантів**;**	опитування, тестування на платформі в Moodle, перевірка самостійно виконаних завдань

	зіставлення з близькоспорідненими мовами; аналіз типових помилок у мовленні носіїв мови); комунікативно-функціональний метод (**с**тилістична диференціація норм, ситуативне застосування норм через моделювання комунікативних ситуацій (ділове листування, наукова доповідь, публічний виступ); практико-тренувальні методи (**о**рфоепічні вправи, редагування текстів різних **с**творення власних текстів); технологічно-інтерактивні методи (використання мовних корпусів (Корпус української мови); онлайн-ресурсів (СУМ-20, Словопедія, Мовні поради), інтерактивні вправи та тести)**.**	

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

для синхронного навчання

Поточний контроль знань здобувачів освіти з дисципліни проводиться за такими формами:

а) *під час практичних занять:*

опитування або тестування знань з теоретичного матеріалу;

оцінювання виконання вправ та завдань під час заняття;

оцінювання виконання контрольних робіт.

б) *за результатами виконання завдань самостійного опрацювання:*

оцінювання виконання домашніх завдань під час заняття;

обговорення повідомлень із самостійно обраного / поставленого проблемного питання;

виступ із доповіддю/повідомленням на науковій конференції;

проходження додаткових, узгоджених із викладачем онлайн-курсів.

Максимальна кількість балів при оцінюванні знань під час практичного заняття виставляється за такими критеріями:

- під час опитувань – за повну і ґрунтовну відповідь на поставлене запитання з теми заняття;
- при тестуванні – за правильні відповіді на запитання тесту з теми заняття;
- при виконанні вправ та завдань – за запропонований правильний алгоритм вирішення завдання; за знання теоретичних основ проблеми,

поставленої в завданні; за володіння мовним матеріалом, необхідним для виконання завдання; за отриманий правильний результат.

Кількість балів за виконання завдань на практичних заняттях, домашніх завдань, контрольних завдань оголошується / прописується в завданні безпосередньо перед його виконанням.

Максимальна кількість балів, яку може отримати здобувач освіти за результатами поточного контролю знань – 70 балів.

Результати поточного контролю знань (кількість отриманих балів) обов'язково доводяться викладачем в кінці кожного заняття до відома всіх здобувачів та проставляються в «Журналі обліку поточної успішності та відвідування занять»

Проміжний контроль: оцінка за проміжний контроль складається з оцінки за поточний контроль (70 балів) та оцінки за виконання контрольної роботи (30 балів – оцінку за виконання конкретного завдання й умови оцінювання зазначено в завданнях контрольної роботи).

Підсумковий контроль: оцінка за підсумковий контроль складається з оцінки за поточний контроль (70 балів) та оцінки за виконання залікової / екзаменаційної роботи (30 балів – оцінку за виконання конкретного завдання й умови оцінювання зазначено в завданнях залікової / екзаменаційної роботи).

Здобувач освіти отримує **допуск до підсумкового** семестрового контролю, якщо він впорався з 40 % навчального матеріалу розділу, тобто набрав не менше 30 балів.

При порушенні академічної доброчесності результати проміжного та підсумкового контролю не зараховуються, здобувач освіти має перескласти контрольну / залік / іспит.

для асинхронного навчання

Здобувачі освіти, які офіційно оформили **індивідуальні графіки навчання**:

- виконують усі поточні письмові роботи асинхронно та надсилають окремим файлом за 10 днів до закінчення семестру (дедлайн не подовжується!). Максимальна оцінка – **35 балів**.

- проходять усні співбесіди за розкладом індивідуальних консультацій викладача. Максимальна оцінка – **35 балів**.

Здобувачі освіти, які **не відвідували занять і не оформили індивідуальних навчальних планів, мають** можливість:

- виконати поточні письмові роботи асинхронно та надіслати їх окремим файлом за 10 днів до закінчення семестру (дедлайн не подовжується!). Максимальна оцінка – **20 балів**;

надати усні відповіді за розкладом індивідуальних консультацій викладача. Максимальна оцінка – **20 балів**.

Написання проміжної / тематичної / залікової / екзаменаційної роботи згідно з дедлайном є обов'язковим для всіх здобувачів освіти.

Перескладання іспиту / заліку передбачено в разі незадовільної оцінки.

Покращення виставленої підсумкової позитивної оцінки не передбачено законодавством щодо вищої освіти.

Шкала оцінювання

<table>
<tr><td rowspan="2">Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру</td><td colspan="2">Оцінка за національною шкалою</td></tr>
<tr><td>для іспиту</td><td>для заліку</td></tr>
<tr><td>90 – 100</td><td>відмінно</td><td rowspan="5">зараховано</td></tr>
<tr><td>80-89</td><td rowspan="2">добре</td></tr>
<tr><td>70-79</td></tr>
<tr><td>60-69</td><td rowspan="2">задовільно</td></tr>
<tr><td>50-59</td></tr>
<tr><td>1-49</td><td>незадовільно</td><td>незараховано</td></tr>
</table>

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Семестр 1

Модуль 1. Мова як суспільне явище. Літературна мова. Функціональні стилі сучасної української мови

Тема 1. Мова як суспільне явище. Сучасна українська літературна мова.

Тема 2. Українська мова в колі інших мов світу.

Тема 3. Поняття літературної мови.

Тема 4. Стилі та форми мовлення.

Модуль 2. Лексика. Лексико-семантичні групи слів

Тема 5. Лексикологія. Предмет лексикології. Лексичне значення слова.

Тема 6. Багатозначність слів у сучасній українській мові.

Тема 7. Омоніми.

Тема 8. Пароніми.

Тема 9. Явище синонімії в сучасній українській мові.

Тема 10. Антоніми.

Семестр 2

Модуль 3. Лексика сучасної української мови за походженням, уживанням, стилістичним забарвленням.

Тема 1. Склад лексики СУМ за походженням.

Тема 2. Стилістична диференціація лексики сучасної української мови.

Тема 3. Лексика української мови з точки зору вживання.

Тема 4. Активна і пасивна лексика сучасної української мови.

Тема 5. Лексикографія.

Модуль 4. Фразеологія.

Тема 6. Фразеологія. Типи фразеологічних одиниць.

Тема 7. Трансформація та переклад фразеологічних одиниць.

Тема 8. Джерела української фразеології.

Тема 9. Стилістичне використання фразеологізмів

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ

МОДУЛЬ 1
Мова як суспільне явище. Літературна мова. Функціональні стилі сучасної української мови

Тема 1. Мова як суспільне явище. Сучасна українська мова

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Мова як суспільне явище.
2. Функції мови: комунікативна, ідентифікаційна, експресивна, гносеологічна, мислетворча, естетична, культуроносна, номінативна тощо.
3. Складові загальнонаціональної мови: причини й умови їхнього формування.
4. Територіальні діалекти української мови.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 5–7.
2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 5–10.
3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 3–20.
4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].
5. (200). *Українська* мова [online]. Київ: Укр. енцикл.: Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Як Ви розумієте роль мови в житті людини й суспільства?
Що Вам відомо про мертві мови?
Які функції виконує мова?
Як Ви розумієте поняття «державна мова»?
Чи тотожні поняття «національна мова» та «літературна мова»?

Теми доповідей та повідомлень

Мова й імідж держави.
Причини змін мовних норм.

Тема 2. Українська мова в колі інших мов світу

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Індоєвропейська сім'я мов.
2. Германські мови.
3. Романська група мов.
4. Слов'янські мови: східнослов'янські, західнослов'янські та південнослов'янські мови.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 5–7.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 5–10.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б., Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 291–293.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

5. (2000). *Українська* мова [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

До якої групи належить українська мова?
З яких мов складається слов'янська мовна група?
Назвіть західнослов'янські (південнослов'янські) мови.

Теми доповідей та повідомлень

Українська мова серед інших мов світу.
Іноземці про українську мову.
Спроби латинізації українського письма.
Доба українізації 20-х років. Концепція мовно-культурної політики Миколи Скрипника (за розділом книги Л. Масенко «Мова і суспільство. Постколоніальний вимір» – http://varnak.psend.com/lmasenko.htm)

Тема 3. Поняття літературної мови

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Літературна мова.
2. Поняття мовної норми.
3. Види норм літературної мови: орфоепічні, орфографічні, лексичні, фразеологічні, графічні, синтаксичні, пунктуаційні тощо.
4. Причини зміни мовних норм.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 5–7.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 5–10.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 20–42.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

5. (2000). *Українська* мова [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Що Ви знаєте про літературну мову?

Пригадайте основоположника сучасної української літературної мови.

Що Ви знаєте про норми літературної мови?

Розкажіть про орфоепічні (орфографічні, синтаксичні, лексичні, фразеологічні) норми сучасної української мови.

Теми доповідей та повідомлень

Становлення й розвиток української літературної мови.
Роль українських письменників у становленні
сучасної української літературної мови.

Тема 4. Стилі та форми мовлення

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Функціональний стиль.
2. Норма та стиль.
3. Функціональні стилі сучасної української літературної мови.
4. Усна та писемна форми мовлення.
5. Експресивні стилі української мови: урочистий, інтимно-ласкавий, офіційний, жартівливий, іронічний.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 7–10.
2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 10–15.
3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 20–32.
4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].
5. (2000). *Українська* мова [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Дайте визначення стилю літературної мови.
Що Ви знаєте про стилістичну норму?
Пригадайте функціональні стилі літературної мови.
На якій основі виділяють експресивні стилі мовлення?
Дайте порівняльну характеристику усної та писемної форм мовлення.

Теми доповідей та повідомлень

Формування системи функціональних стилів української мови.
Стильова норма та норма літературної мови.
Науковий та публіцистичний стилі сучасної української мови.

МОДУЛЬ 2
Лексика. Лексико-семантичні групи слів

Тема 1. Лексикологія. Предмет лексикології. Лексичне значення слова

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Лексикологія як мовознавча дисципліна.
2. Специфіка лексичного складу як об'єкта вивчення.
3. Лексико-семантична система.
4. Слово як одиниця мови (лексема).
5. Ознаки слова: фонетична оформленість, відтворюваність.
6. Лексичне значення слова.
7. Слово й поняття.
8. Основні типи лексичних значень слова: номінативний, фразеологічно зв'язаний, синтаксично зумовлений.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 10–14.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 15–19.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 32–42.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

5. (2000). *Українська* мова [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Визначте предмет і завдання лексикології.
Охарактеризуйте аспекти дослідження в лексикології.
Проаналізуйте розділи лексикології.
Дайте визначення слова.
Які основні ознаки слова?
Пригадайте про повнозначні та неповнозначні слова.
Що Ви знаєте про лексичне та граматичне значення слова?
Які Вам відомі типи лексичних значень слова?
Наведіть власні приклади слів з різними типами лексичних значень.

Теми доповідей та повідомлень

Поетична ономастика (на прикладі художніх творів)

Тема 2. Багатозначність слів у сучасній українській мові

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Поняття багатозначності слів.
2. Виникнення полісемічних слів.
3. Пряме (первинне) і похідне (вторинне) значення слова.
4. Переносне значення і переносне вживання слова.
5. Види переносних значень та переносних вживань.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 14–17.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 19–26.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 32–42.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір: курс лекцій* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

5. (2000). *Українська* мова [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Дайте визначення багатозначного слова.

Поясніть причини виникнення багатозначності.

Як називаються значення багатозначного слова?

Чи всі значення багатозначного слова є рівноцінними?

Поясніть різницю між переносним вживанням і переносним значенням слова.

Пригадайте про метафору та її різновиди.

Що Ви знаєте про метонімію?

Дайте визначення синекдохи.

Пригадайте про стилістичне використання багатозначних слів.

Які неточності можуть виникнути при використанні багатозначних слів? Як уникнути цих вад?

Чим зумовлені особливості перекладу багатозначного слова?

Теми доповідей та повідомлень

Особливості перекладу багатозначних слів.
Використання багатозначності як засобу увиразнення в художніх та публіцистичних текстах.

Тема 3. Омоніми

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Лексична омонімія. Відмежування лексичної омонімії від інших її видів.
2. Різновиди омонімів у сучасній українській літературній мові.
3. Питання про розрізнення омонімії та полісемії.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 17–19.
2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 26–33.
3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 32–42.
4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір: курс лекцій* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].
5. (2000). *Українська* мова [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Дайте визначення омонімів.
Назвіть відомі Вам види однорівневої та міжрівневої омонімії.
Чим відрізняються омоніми від багатозначних слів?
Розкажіть про повні та неповні омоніми.
Назвіть види неповних омонімів. Дайте їм коротку характеристику.
Унаслідок чого в мові з’являються омоніми?
Що Ви знаєте про міжмовні омоніми?
Розкажіть про використання омонімії в науковому та офіційно-діловому стилях.

З якою метою використовуються омоніми в художньому. розмовному та публіцистичному стилях?

Що Ви чули про індивідуально-авторську омонімію? Наведіть приклади.

Якої шкоди можуть завдавати тексту омоніми? За яких умов це відбувається?

Теми доповідей та повідомлень

Російсько-українські омоніми.

Омоніми неспоріднених мов.

Польсько-українські омоніми.

Тема 4. Пароніми

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Поняття паронімії.
2. Парономазія.
3. Нерозрізнення паронімів як причина лексичних, а отже, і семантичних помилок.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 19–23.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 33–38.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 32–42.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір: курс лекцій* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

5. (2000). *Українська* мова [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Дайте визначення паронімів.

Із чим пов’язана можливість сплутування паронімів?

Які слова відносять до паронімів?

Розкажіть про паронімію у фразеології, синтаксисі, словотворі.

У яких семантичних відношеннях можуть перебувати пароніми?

Що Вам відомо про міжмовну паронімію?

Розкажіть про неточності, що можуть виникати при використанні слів, здатних до паронімії.

Розкрийте стилістичну роль паронімів.

Що таке парономазія? Наведіть приклади.

Теми доповідей та повідомлень

Міжмовні омоніми та пароніми («несправжні друзі» перекладача).

Пароніми в діловому мовленні.

Тема 5. Явище синонімії в сучасній українській мові

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Лексична синонімія.
2. Типи синонімічних рядів в українській мові.
3. Синонімія і полісемія.
4. Синонімічний ряд. Домінанта.
5. Синоніми й варіанти слова.
6. Різновиди синонімів.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 23–28.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 38–47.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 32–42.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

5. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Що Ви знаєте про синонімію?

На яких мовних рівнях проявляється синонімія?

Назвіть функції синонімів.

Розкажіть про синонімічний ряд та його домінанту.

Що Ви знаєте про абсолютні синоніми, чим вони можуть розрізнятися?

Які синоніми називають неповними?

Розкажіть про особливості перекладу синонімів.

Як використовуються синоніми в науковому стилі (офіційно-діловому, публіцистичному, художньому та розмовному стилях)?

Що Ви знаєте про слова-дублети?

Розкажіть про евфемізми, перифрази та фігури, побудовані на основі синонімії.

Теми доповідей та повідомлень

Особливості використання синонімів та паронімів у книжних стилях.

Явище десинонімізації.

Тема 6. Антоніми

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Співвідносність слів за принципом антонімії.
2. Антонімія і полісемія.
3. Антонімія і синонімія.
4. Антоніми контекстуального характеру.
5. Мовні засоби вираження антонімії.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 28–34.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 47–54.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 32–42.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

5. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Що Ви знаєте про антонімію?

На яких мовних рівнях вона проявляється?

Розкажіть про одно- та різнокореневі антоніми; загальномовні та контекстуальні.

На які групи (класи) поділяються семантичні антоніми?

Що таке мезонім?

У чому особливість антонімів багатозначного слова?

У яких функціональних стилях найчастіше використовуються антоніми, з якою метою?

Розкажіть про антитезу, антифразис та епітет-оксюморон.

Що Ви знаєте про стилістично невиправдане вживання антонімів?

Теми доповідей та повідомлень

Використання антонімів як виражального засобу.

Антоніми у ЗМІ.

Антоніми в жаргонному мовленні.

МОДУЛЬ 3
Лексика сучасної української мови за походженням, уживанням, стилістичним забарвленням

Тема 1. Склад лексики сучасної української мови за походженням

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Основні лексичні шари української лексики щодо її походження та їх історична зумовленість.
2. Спільнослов'янська та спільносхіднослов'янська лексика, специфічно українські слова.
3. Старослов'янізми в українській мові.
4. Засвоєння з інших слов'янських мов.
5. Слова старогрецького, латинського, тюркського та іншого походження.
6. Запозичення із західноєвропейських та англійської мов.
7. Зумовленість і шляхи запозичень іншомовних слів, їх морфологічне і фонетичне засвоєння в українській мові.
8. Інтернаціоналізми у складі української лексики.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 34–39.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 54–66.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 32–42.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

5. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Розкажіть про генетичні групи слів української мови.

Що Ви знаєте про спільнослов'янську та східнослов'янську лексику?

Які слова називають власне українськими, за якими ознаками можемо їх розпізнати?

Назвіть характерні для українських слів суфікси та префікси.

Розкажіть про інтернаціоналізми, запозичення та власне іншомовні слова.

Що Вам відомо про старослов'янізми?

Розкажіть про запозичення зі слов'янських мов.

Що Вам відомо про грецизми та латинізми у складі лексики сучасної української мови?

Розкажіть про слова, запозичені із західноєвропейських мов.

Що Ви знаєте про фонетичне, графічне, морфологічне засвоєння іншомовних слів українською мовою?

Пригадайте поради щодо вживання іншомовних слів у науковому та офіційно-діловому стилях.

Назвіть стилістичні функції інтернаціоналізмів та власне іншомовних слів.

Що Вам відомо про екзотизми й варваризми та їх стилістичні функції?

Теми доповідей та повідомлень

Суржик як мовна проблема.

Суржик як соціолінгвістичний феномен (за розділом книги Л. Масенко «Мова і суспільство. Постколоніальний вимір» – http://varnak.psend.com/lmasenko.htm).

Мовна поведінка особистості в ситуації білінгвізму (за розділом книги Л. Масенко «Мова і суспільство. Постколоніальний вимір» – http://varnak.psend.com/lmasenko.htm)

Іншомовна лексика в сучасній українській мові (в ОДС, науковому, публіцистичному стилі, у молодіжному жаргоні, у мові реклами).

Вплив глобалізаційних процесів на національні мови.

Старослов'янізми: їх типи та особливості функціонування в російській та українській мовах.

Мода на особові імена.
Українсько-білоруські (німецькі, польські, російські, румунські, словацькі, тюркські, угорські, чеські) мовні контакти.

Тема 2. Стилістична диференціація лексики сучасної української мови

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Лексика сучасної української мови з експресивно-стилістичного погляду.
2. Міжстильова лексика.
3. Стилістично забарвлена лексика.
4. Розмовно-побутова лексика, просторіччя.
5. Термінологічна та поетична лексика як різновиди книжної лексики.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 39–47.
2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 66–78.
3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 32–50.
4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].
5. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Що Ви знаєте про функціонально-стильове розшарування лексики сучасної української мови?

Розкажіть про стилістично нейтральні слова.

Що Вам відомо про стилістично забарвлену лексику?

Які групи слів належать до наукової лексики?

Розкажіть про терміни.

Назвіть вимоги, що висуваються до терміна в науковому мовленні.

Розкажіть про офіційно-ділову, урочисту та поетичну лексику.

Що Ви знаєте про розмовну лексику?

Які групи розмовної лексики Вам відомі?

Розкажіть про емоційно-експресивне забарвлення слів.

Які групи лексики належать до емоційно-експресивної лексики?

Що Ви знаєте про стилістичні функції термінів?

Розкажіть про стилістичне використання розмовної та просторічної лексики.

Теми доповідей та повідомлень

Українське термінознавство.
Іншомовні слова-лінгвістичні терміни.
Англійська термінологія у Вашому професійному мовленні.

Тема 3. Лексика української мови з точки зору вживання

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Лексика загальнонародного вживання і лексика не загальнонародна.
2. Лексика, обмежена в ужитку територіально та соціальним середовищем.
3. Взаємодія загальнонародної і незагальнонародної лексики, умови переходу незагальнонародної лексики в літературну мову.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 47–52.
2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 78–88.
3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 32–42.
4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].
5. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Розкажіть про загальновживану лексику. Які групи слів до неї входять?

Що Ви знаєте про лексику обмеженого вживання?

Розкажіть про діалектну лексику та види діалектизмів.

Що таке соціально обмежена лексика?

Розкажіть про професіоналізми.
Що ви знаєте про жаргонізми та арготизми?
Розкажіть про стилістичне використання діалектизмів.
Які стилістичні функції професіоналізмів Ви знаєте?
У яких стилях та з якою метою вживаються жаргонізми та арготизми?

Теми доповідей та повідомлень

Вульгаризація усного мовлення (за розділом книги Л. Масенко «Мова і суспільство. Постколоніальний вимір» – http://varnak.psend.com/lmasenko.htm)
Джерела жаргонізмів сучасної української мови.

Тема 4. Активна і пасивна лексика сучасної української мови

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Активний і пасивний склад лексики сучасної української літературної мови.
2. Застарілі слова:
   а) історизми,
   б) архаїзми та їх різновиди.
3. Збагачення лексики української мови неологізмами у зв'язку з розвитком суспільства
4. Індивідуальні неологізми.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 47–52.
2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 78–88.
3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 32–42.
4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].
5. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Розкажіть про поділ лексики сучасної української мови на активну та пасивну.

Назвіть причини появи неологізмів.

Що таке загальномовні неологізми? Які функції вони виконують?

Розкажіть про індивідуальні неологізми.

Що ви знаєте про використання неологізмів у публіцистичному стилі?

Розкажіть про використання неологізмів у художньому стилі.

З якою метою можуть використовуватися неологізми в офіційно-діловому та науковому стилях?

Які групи слів належать до застарілих?

З якою метою використовуються історизми в науковому стилі?

У яких функціях історизми використовуються в художніх творах?

Розкажіть про використання історизмів у публіцистичному стилі.

Чому архаїзми не вживаються в нейтральній функції?

У яких стилях і з якою метою можуть використовуватися архаїзми?

Розкажіть про використання архаїзмів та історизмів з метою створення гумору та іронії.

Тема 5. Лексикографія

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Українська лексикографія як теорія і практика укладання словників.
2. Типи словників.
3. Комплексні (енциклопедичні) й аспектні (галузеві) словники.
4. Словники академічні та навчальні.
5. Основні філологічні словники української мови: перекладні, тлумачні, термінологічні, етимологічні, історичні, орфографічні, орфоепічні, частотні, зворотні.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 63–64.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 120–129.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 32–42.

4. *Генеральний регіонально анотований корпус української мови* (ГРАК) [online]. Available at: https://www.ukr.uni-jena.de/uk/40/grac [Accessed 20 Mar. 2026].

5. Павлушенко, О.П. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

6. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Розкажіть про лексикографію.

Чим відрізняються енциклопедичні словники від лінгвістичних?

Які енциклопедичні словники Ви знаєте?

Розкажіть про лінгвістичні словники.

Що Ви знаєте про перекладні словники?

Назвіть одно- та багатотомні російсько-українські та українсько-російські словники.

Розкажіть про так звані перекладно-тлумачні словники.

Що ви знаєте про багатомовні словники?

Яке призначення тлумачних словників?

Назвіть тлумачні словники української мови.

Розкажіть про етимологічні словники.

Що Вам відомо про словники синонімів, паронімів, антонімів?

Розкажіть про нові орфографічні словники української мови.

Що Ви знаєте про фразеологічні словники української мови?

Теми доповідей та повідомлень

Термінологія та лексикографія: сучасні проблеми (за розділом книги Л. Масенко «Мова і суспільство. Постколоніальний вимір» – http://varnak.psend.com/lmasenko.htm)

Термінологічні словники української мови.

Тлумачні словники української мови.

Українська лексикографія: історичний огляд.

МОДУЛЬ 4
Фразеологія

Тема 1. Фразеологія. Типи фразеологічних одиниць

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Фразеологія як розділ мовознавства, що вивчає усталені звороти мови.
2. Визначення поняття фразеологічної одиниці.
3. Схожість і відмінність слова та фразеологізму, синонімія слів та фразеологізмів.
4. Питання класифікації фразеологічних одиниць.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 56–63.
2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 100–112.
3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 50–57, 293–295.
4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].
5. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Розкажіть про фразеологію як розділ мовознавства.

Дайте визначення фразеологічної одиниці.

За якими ознаками фразеологізми відрізняються від слів та вільних синтаксичних словосполучень?

Розкажіть про класифікацію фразеологічних одиниць за семантичним принципом, запропоновану В. В. Виноградовим.

Що Ви знаєте про прислів’я, приказки, крилаті вислови, афоризми?

Розкажіть про сентенцію, максиму, парадокс, літературну цитату, ремінісценцію.

Тема 2. Трансформація та переклад фразеологічних одиниць

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Причини та види трансформації ФО.
2. Способи трансформації фразеологізмів.
3. Дослівний переклад та відтворення ФО іншою мовою.
4. Способи відтворення фразеологізмів у перекладах.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 56–63.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 100–112.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 50–57, 293–295.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

5. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Що Ви знаєте про способи трансформації фразеологізмів?

Що ви знаєте про особливості перекладу фразеологічних одиниць?

Теми доповідей та повідомлень

Трансформація фразеологічних одиниць у мові ЗМІ (у художньому мовленні).
Приклади виразного використання одиниць фразеологічного рівня у художній літературі.

Тема 3. Джерела української фразеології

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Фразеологізація вільних синтаксичних одиниць.
2. Фразеологізми фольклорного походження, літературні, запозичені з інших мов.
3. Побутове, виробничо-професійне мовлення; релігійна література як джерела поповнення української фразеології.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 56–63.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 100–112.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 50–57, 293–295.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

5. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Назвіть шляхи формування та джерела української фразеології.

Теми доповідей та повідомлень

Професійне мовлення як джерело фразеології.
Українські фразеологізми та фразеологізми іншомовного походження.
Грецькі й латинські сталі вислови в українській мові.
Крилаті вислови біблійного походження в українській мові.

Тема 4. Стилістичне використання фразеологізмів

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Фразеологічна стилістика.
2. Стилістичні властивості фразеологічних одиниць.
3. Функції фразеологізмів у різних сферах спілкування.

Література

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*. Харків: Вид-во НУА, с. 56–63.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 100–112.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, с. 50–57, 293–295.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

5. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Питання для самоконтролю

Розкажіть про стилістичне використання засобів фразеології.

Теми доповідей та повідомлень

Фразеологізми офіційно-ділового стилю.
Фразеологічні одиниці як засіб експресії в публіцистиці.
Фразеологізми розмовного та книжних стилів.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Самостійна робота здобувачів освіти з курсу «Українська мова для перекладачів» розрахована на 64 годин і включає підготовку до практичних занять, виконання домашніх завдань, підготовку усних виступів та мініпрезентацій за обраними темами, підготовку до проміжного й фінального контролю, а також самостійне опрацювання окремих теоретичних питань за темами:

МОДУЛЬ 1
Мова як суспільне явище. Літературна мова. Функціональні стилі сучасної української мови

Тема 1. Мова як суспільне явище. Сучасна українська мова

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Престижність мови.
2. Чинники, що визначають престижність мови.
3. Поняття державної мови.
4. Проблема державної мови в сучасному суспільстві.
5. Законодавчі акти про українську мову. Соціальне значення мовної норми.

Методичні рекомендації

Характеризуючи мову як феномен у контексті суспільного життя, здобувачі освіти мають зрозуміти, що мова – невід’ємна ознака людського

колективу. Існування й розвиток мови тісно пов'язані з принципами функціонування суспільства. Престиж мови – це її авторитет у міжнаціональному та міжнародному спілкуванні. Він залежить від багатьох чинників, домінантним серед яких є інформативність мови, тобто застосування її як носія найновішої та найважливішої інформації; значною мірою на престиж мови впливає її сакральне використання та виконання ролі державної мови.

Чітке розуміння тяглості історії розвитку окремих мов допоможе осягти поняття «мертві мови» та визначити перспективи розвитку будь-якої мови.

Розуміння поняття державної мови потрбує від здобувачів чіткого усвідомлення різниці між національною мовою, мовою спілкування, рідною мовою та мовою, уживання якої є обов'язковим в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики. Корисним для розуміння проблеми державної мови буде ознайомлення здобувачів з різними підходами до розв'язання проблеми державної мови в мовному законодавстві держав світу.

Визначення місця української мови у суспільному житті України у XXI ст. передбачає володіння інформацією, задекларованою у Конституції України, Законі УРСР «Про мови в Українській РСР», Державній програмі розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки, ознайомлення із Указом Президента України «Про День української писемності та мови» та ін.

Попрацюйте зі словником:

білінгвізм;
білінгв;
державна мова;
мертва мова;
національна мова;
офіційна мова;
рідна мова;
сакральний.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 5–10.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; написання тестових завдань; співбесіда; виступ на занятті за обраною темою.

Тема 2. Українська мова в колі інших мов світу

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Генеалогічна класифікація мов.
2. Слов'янські мови.
3. Походження назви «Україна»
4. Походження української мови.
5. Основні етапи розвитку української мови.

Методичні рекомендації

Класифікація української мови за генеалогією та типологією потребує від здобувачів чіткого орієнтування в історії української мови. Тут необхідним є розуміння понять «індоєвропейська мовна сім'я», «слов'янська група мов», «східнослов'янська підгрупа мов». Слід звернути увагу на розподіл слов'янських мов на західні, східні та південні, а також на склад цих підгруп мов.

Назва території, на якій живе український народ, змінювалася протягом століть, як і назви інших країн світу. Змінювалася в різні часи й назва нашого народу відповідно до політичного становища України й українського народу. Ці назви в різні часи набирали іншого значення, ширшого або вужчого, загальнотериторіального та загальнонаціонального або, навпаки, провінціального чи племінного. Ці назви були частково місцевого походження, частково приходили в ужиток від сусідів або завойовників і відповідно до цього були власними або накинутими, примусовими.

Мова являє собою складний інформаційний аспект феномена України, а саме сигнальну систему, яка забезпечує взаєморозуміння між її носіями. Отже, мова є основним засобом згуртування етносу, його розвитку і, зрештою, його самоусвідомлення як нації. Говорячи про українську мову, слід усвідомлювати, що це мова корінного населення України, а також українців, що живуть за її межами. Про поширеність мови свідчить її приналежність до другого десятка найпоширеніших мов світу.

Бажано ознайомитися з головними періодами в історії української мови (за Ю. Шевельовим): IX–XI ст. (протоукраїнський період), середина XI – кінець XIV ст. (давньоукраїнський), початок XV – середина XVI ст. (ранньосередньоукраїнський), кінець XVI – початок XVIII ст. (середньоукраїнський період), XVIII ст. (пізньосередньоукраїнський період), з кінця XVIII ст. (сучасний період).

Попрацюйте зі словником:

германська група мов;
індоєвропейська мовна сім'я;
романська група мов;
слов'янські мови;
давньоруська мова;
праслов'янська мова;
старослов'янська мова;
староукраїнська мова;
українська мова;
церковнослов'янська мова..

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 5–10.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. *Українська* мова: Енциклопедія (2000) [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; написання тестових завдань; співбесіда; виступ на занятті за обраною темою.

Тема 3. Поняття літературної мови

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Історія української літературної мови
2. Соціальне значення мовної норми.

Методичні рекомендації

Для засвоєння цієї теми здобувачі освіти мають чітко зрозуміти специфіку співвідношення загальнонародної, літературної мов та мови літератури. Літературна мова є однією з форм національної мови. Усвідомленню специфіки літературної мови сприятиме знання її головних ознак (наддіалектність, унормованість, функціонально-стильова розгалуженість).

Слід звернути увагу на те, що літературна мова в Україні у своєму історичному розвитку пройшла кілька досить виразно відмежованих періодів: давня доба охоплює X–XIII ст., середня – XIV–XVIII і нова – XIX–XX ст. Досить кардинальні зміни в типі літературної мови на межах періодів зумовлені змінами в політичній і культурній історії України. При вивченні поняття «літературна мова» слід ураховувати, що в Україні роль літературної в різні часи, або й паралельно, виконували старослов'янська (слов'янська, пізніше – слов'яноруська, слов'яноукраїнська), проста мова, нова українська літературна мова, сучасна українська літературна мова.

Однією з визначальних ознак літературної мови є унормованість, тобто наявність чітких норм – правил уживання мовних засобів. Розмежовують мовні норми, норми літературної мови та стильові норми. Мовна норма – поняття ширше, ніж літературна норма. Це категорія історична, змінна, зумовлена змінами в самій системі мови, взаємодією української мови з іншими мовами,

взаємодією усних і писемних стилів тощо. Процес усталення норми відбиває історію розвитку мови, закономірності її стильової диференціації, тенденції нормалізації й кодифікації. Розрізняють норму безваріантну й варіантну. Початковий період становлення норми мови супроводжується наявністю значної кількості варіантних форм – правописних, орфоепічних, лексичних, граматичних, стилістичних. Порушення літературної норми спричиняють впливи діалектів; сплутування слів, що мають близьке звучання, але відмінну семантику; незнання законів синтаксичної сполучуваності слів тощо. Норма фіксується в словниках, граматиках, довідниках, тобто підлягає кодифікації. Норма мови зазвичай співвідноситься з рівнями мовної структури, але не ототожнюється з ними. Слід розрізняти орфоепічні, орфографічні, словотвірні, лексичні, фразеологічні, граматичні, стилістичні норми. Для розуміння природи літературної мови та літературної норми слід ознайомитися з критеріями встановлення літературної норми: територіальним, або культурно-історичним; загальновизнаними зразками й мовною традицією; відповідністю системі мови; поширеністю відповідного мовного явища тощо.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 5–10.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Попрацюйте зі словником:

варіантність норми;
норма літературної мови;
норма мовна;
літературна мова;
староукраїнська літературна мова;
стильова норма (норма стилю).

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; написання тестових завдань; співбесіда; виступ на занятті за обраною темою.

Тема 4. Стилі та форми мовлення

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Функціональні стилі сучасної української літературної мови:
– розмовний;
– публіцистичний;
– художній;
– науковий;
– епістолярний;
– конфесійний.

2. Сфера використання, призначення, основні ознаки, мовні засоби, підстилі кожного із стилів.

3. Конфесійний та епістолярний стилі сучасної української літературної мови.

Методичні рекомендації

При визначенні поняття «функціональний стиль» здобувачі мають враховувати ту сукупність мовних елементів, які характеризують мовлення в конкретній ситуації спілкування. Основні ознаки стилів має бути подано з огляду на мету мовлення, сферу спілкування, форму реалізації стилю та його мовні особливості. Слід пам'ятати під час підготовки до заняття, що чітке уявлення про мовний стиль формується під безпосереднім впливом знань про сфери людської діяльності взагалі.

Попрацюйте зі словником:

стилістика;
стилістична система;
стилістичне значення;
стильова норма (норма стилю);
стильові різновиди української мови;
функціональна стилістика;
функціональний стиль.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 10–15.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; написання тестових завдань; виступи з доповідями та повідомленнями на заняттях чи подання їх текстів на кафедру; співбесіда; виконання вправ на розрізнення стилів СУЛМ.

Написання твору в науковому стилі за мотивами казки «Колобок» («Ріпка», «Курочка Ряба», «Троє поросят») (обсяг: 1–2 рукописні сторінки, подати на кафедру українознавства на окремому аркуші).

Підготовка до модульної контрольної роботи

МОДУЛЬ 2
Лексика. Лексико-семантичні групи слів

Тема 1. Лексикологія. Предмет лексикології. Лексичне значення слова

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Розділи лексикології: семасіологія, етимологія, ономасіологія.
2. Парадигматичні та синтагматичні відношення слів.
3. Ономастика як наука про власні назви.

Методичні рекомендації

Лексикологія вивчає словниковий склад мови як систему, а також основні типи лексичних значень слів, тому студентам бажано ретельно ознайомитися із семасіологією, етимологією, ономасіологією як розділами науки, які вивчають окремі питання лексикології.

Слова мови та їхні значення становлять один із ярусів мовної структури – лексико-семантичну систему. Парадигматика й синтагматика – системні аспекти у вивченні мови. Парадигматичні відношення слів – це відношення на основі спільності або протилежності їхніх значень, що перебувають у відношенні опозиції (синонімія, антонімія, лексико-семантичні групи, поля тощо). Синтагматичні відношення – це лінійні, контекстні зв’язки слова, його сполучуваність.

Готуючи відповідь про ономастику, слід звернути увагу на поділ згаданого розділу мовознавства за напрямками та об’єктом дослідження, а також запам’ятати термінологічні «тріади» (наприклад, космонім – космонімія – космоніміка) кожного з розділів ономастики.

Попрацюйте зі словником:

антропоніміка;
ергономіка;
етимологія;
зооніміка;
космоніміка;
лексикологія;
лексико-семантична система;
ономасіологія;
ономастика;
парадигматика;
семасіологія;
синтагматика;
теоніміка;
топоніміка;
хрононімікa.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 15–19.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Термінологічний диктант

Тема 2. Багатозначність слів у сучасній українській мові

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Узуальні й оказіональні метафоричні перенесення.
2. Продуктивні моделі метонімічних перенесень.
3. Стилістичне використання багатозначних слів

Методичні рекомендації

Для засвоєння цієї теми слід розглядати метафору як один із головних шляхів утворення переносного значення, зміни значень мовних одиниць і розвитку мовної семантики; як один із загальних принципів номінації, а також як один із тропів. За стилістичною характеристикою метафори поділяють на індивідуально-авторські й загальномовні. Слід також розрізняти з-поміж останніх такі, образність яких відчувають мовці, і звичні (стерті).

Розглядаючи метонімічні перенесення, слід ураховувати, що метонімія має найбільш регулярний, порівняно з іншими семантичними процесами, характер розвитку для певних семантичних угруповань. Тому говоримо про

продуктивність метонімічних моделей, так, в іменниках перенесення назви найчастіше спрямоване за векторами «вмістилище – вміст», «матеріал – виріб», «знак – позначуване» тощо; у прикметниках, дієсловах маємо власні напрямки перенесення назви.

Характеризуючи стилістичне використання багатозначних слів, зверніть увагу насамперед на те, що «точні», «об'єктивні» науковий та офіційно-діловий стилі не потребують багатозначних слів як засобу створення образності. Отже, найбільше експресивний потенціал цієї групи лексики проявляється у художньому та публіцистичному стилях. Слід також зупинитися на способах стилістичного використання багатозначних слів.

Попрацюйте зі словником:

антропоморфічна метафора;
зооморфічна метафора;
енантіосемія;
номінація;
оказіоналізм;
синекдоха;
троп.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 19–26.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Виступи з доповідями та повідомленнями на занятті; співбесіда; виконання вправ на розрізнення моно- та полісемії, видів переносних значень, а також на переклад багатозначних слів у різних контекстах.

Тема 3. Омоніми

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Джерела лексичних омонімів.
2. Стилістичне використання омонімів.
3. Міжмовні омоніми.

Методичні рекомендації

Для встановлення джерел омонімії слід узяти до уваги те, що лексичні омоніми виникають унаслідок як внутрішніх закономірностей розвитку мови, так і її контактів з іншими мовами. Зважте також на семантичний, фонетичний, словотвірний чинники внутрішньої омонімії.

Визначення особливостей стилістичного використання омонімів потребує відповіді на питання про використання омонімів у науковому та офіційно-діловому стилях, а також у художньому та публіцистичному мовленні.

Знайомство із міжмовними омонімами, притаманними переважно близькоспорідненим мовам, допоможе студентам точно розуміти й правильно перекладати слова, які однаково звучать у двох (кількох) мовах, проте не збігаються значенням і вживанням.

Попрацюйте зі словником:

каламбур;
міжмовні омоніми;
народна етимологія;
омографи;
омоніми морфемні;
омоніми повні;
омоніми синтаксичні;
омоніми словотвірні;
омоніми фразеологічні;
омофони;
омоформи.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 26–33.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; виступи з доповідями та повідомленнями на занятті чи подання їх на кафедру; співбесіда; написання тестових завдань; виконання вправ на редагування і переклад текстів із омонімами.

Тема 4. Пароніми

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Співвідношення явищ паронімії з народною етимологією.
2. Використання парономазії та патронімічної атракції в мові художньої літератури.

Методичні рекомендації

Установлюючи зв'язок між паронімією та народною етимологією, слід виходити з того, що остання відображає факти хибного розуміння походження або значення мовної одиниці та ґрунтується на випадковій формальній подібності або тотожності з іншою одиницею, більш знайомій мовцеві.

Виконуючи стилістичну функцію в художньому мовленні, пароніми лежать в основі явищ патронімічної атракції, парономазії, також їх використовують у грі слів та каламбурах. Здобувачам слід з'ясувати, у чому полягають особливості названих явищ.

Попрацюйте зі словником:

аналогія;
гра слів;
каламбур;
пароніми;
паронімічна атракція;
парономазія.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 33–38.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Виступи з доповідями та повідомленнями на занятті; співбесіда; складання та виконання вправ на редагування та переклад текстів із паронімами.

Тема 5. Синоніми

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Явище синонімії в сучасній українській мові.
2. Стилістичне використання синонімії.

Методичні рекомендації

Засвоєння цієї теми базується на знаннях про синоніми, їхні різновиди та функції в мовленні.

Більш повно розкрити питання про функціонування синонімів у мовних стилях допоможе розуміння таких понять, як ампліфікація, евфемізми, парафрази, терміни-дублети. Вправному ж використанню синонімів у різних комунікативних ситуаціях буде сприяти ознайомлення здобувачів зі словником синонімів, у якому до найуживаніших слів підібрано синонімічні відповідники у супроводі коротких тлумачень та стилістичних ремарок.

Попрацюйте зі словником:

ампліфікація;
десинонімізація;
евфемізми;
лексичні дублети;
перифрази;
синоніми;
синоніми абсолютні;
синоніми ідеографічні;
синоніми контекстуальні;
синоніми лексичні;
синоніми семантико-стилістичні;
синоніми семантичні;
синоніми стилістичні.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 15–19.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; виступи з повідомленнями на занятті; співбесіда; виконання вправ на редагування та переклад текстів із синонімами.

Тема 6. Антоніми

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Стилістичне використання антонімів.
2. Стилістичні прийоми, побудовані на антонімії.

Методичні рекомендації

При висвітленні цієї теми слід виходити з розуміння текстових функцій антонімів. Найкращим способом дати вичерпну характеристику явищам дійсності є зіставлення та порівняння, а найяскравіше контрастність значень виражають лексичні антоніми. Слід зауважити також часте використання антонімів для підкреслення браку чітко виражених якостей та демонстрації повноти охоплення явищ.

Здобувачі мають дати характеристику стилістичних прийомів та фігур, побудованих на антонімії.

Попрацюйте зі словником:

антитеза;	*енантіосемія;*
антоніми;	*мезоніми;*
антифразис;	*оксюморон.*

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 47–54.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Виступи з повідомленнями на занятті; виконання вправ на редагування та складання текстів.

Підготовка до модульної контрольної роботи

МОДУЛЬ 3
Лексика сучасної української мови за походженням, уживанням, стилістичним забарвленням

Тема 1. Склад лексики сучасної української мови за походженням

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Фонетичні, граматичні й лексичні закономірності, що супроводжують освоєння запозичених слів.
2. Лексика іншомовного походження в стилістичному плані

Методичні рекомендації

Під фонетичними, граматичними й лексичними закономірностями, що супроводжують освоєння запозичених слів, маємо на увазі відповідне пристосування запозичених мовних одиниць до системи мови, яка їх запозичила.

Що ж до вживання слів іншомовного походження в науковому, публіцистичному, офіційно-діловому, розмовному та художньому стилях, то тут слід окремо розглядати стилістичне використання інтернаціоналізмів, запозичених слів та іншомовних слів, чітко розмежовуючи ці поняття. З певних, історично зумовлених причин на окрему увагу заслуговує питання стилістичного використання старослов'янізмів.

Попрацюйте зі словником:

варваризми;
галліцизм;
грецизм;
запозичені слова;
екзотизми;
інтернаціоналізми;
іншомовні слова;
калька;
латинізм;
макаронічна мова;
полонізм;
старослов'янізми.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 54–66.
2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].
3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; виступи з повідомленнями на занятті; співбесіда; виконання вправ на редагування та переклад текстів; на встановлення значень загальнонаукових термінів іншомовного походження.

Тема 2. Стилістична диференціація лексики сучасної української мови

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Дефінітивні й системні характеристики терміна.

Методичні рекомендації

Для розуміння специфіки терміна слід звернути увагу на його основні ознаки: системність, наявність дефініції, тенденцію до однозначності в межах термінології певної галузі, стилістичну нейтральність, високу інформативність. Знання проблем і шляхів творення й використання термінів, відомості про явища термінологізації й детермінологізації та про становлення й розвиток термінології української мови зроблять розуміння проблеми більш повним. Зайвим не буде й ознайомлення з інформацією про термінологічний словник та з історією української термінографії.

Попрацюйте зі словником:

детермінологізація;
термін;
термінологія;
термінологізація;
термінологічний словник;
терміносистема.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 66–78.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; виступи з повідомленнями на занятті; співбесіда; виконання вправ на редагування та переклад текстів із термінами.

Тема 3. Лексика української мови з точки зору вживання

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Мовні та стилістичні функції лексики обмеженого вживання.

Методичні рекомендації

Вивчення цього питання потребує розкриття особливостей використання територіально обмеженої лексики в усіх її різновидах; дослідження функцій жаргонізмів та арго, а також характеристики способів використання професіоналізмів у різних сферах та ситуаціях мовлення.

Попрацюйте зі словником:

арго;
діалект;
діалектизм;
діалектизм етнографічний;
діалектизм лексичний;
діалектизм семантичний;
жаргон;
професіоналізм;
соціальний діалект;
територіальний діалект.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 78–88.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; виступи з доповідями та повідомленнями на занятті; виконання вправ на редагування текстів, у тому числі ділових паперів із соціальними діалектизмами.

Тема 4. Активна і пасивна лексика сучасної української мови

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Стилістичні функції пасивної лексики.

Методичні рекомендації

У межах цієї теми слід з'ясувати особливості використання й функції груп пасивної лексики. Приналежність до тої чи іншої групи (неологізми, оказіоналізми, архаїзми тощо) безпосередньо впливає на сферу вживання й стилістичну роль слова.

При роботі над темою слід звернути увагу на словники нових слів і значень та словники архаїзмів.

Попрацюйте зі словником:

активний словник;
архаїзми;
застарілі слова;
історизми;
ковані слова;
неологізми;
неологізми авторські;
оказіоналізми;
потенційне слово;
частотний словник.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 88–100.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; виступи з доповідями та повідомленнями на занятті чи подання їх на кафедру; співбесіда; написання тестових завдань.

Тема 5. Лексикографія

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Історія української лексикографії.
2. Українська комп'ютерна лексикографія

Методичні рекомендації

Висвітлення питання історії української лексикографії передбачає характеристику основних періодів українського словникарства: староукраїнської лексикографії, лексикографії кінця XVIII – поч. XX ст., а також XX – XXI ст. Знайомство зі словниками та їхніми характеристиками дадуть

можливість уявити як основні напрямки розвитку, так і сучасний стан та перспективи лексикографічної роботи в Україні.

Цікавим, на нашу думку, є ознайомлення з новітньою галуззю словникарства – комп'ютерною. Тут слід орієнтуватися на такі проблеми: загальна характеристика машинного фонду української мови; комп'ютерні технології в українській лексикографії; основні напрями в автоматизації української лексикографії; автоматичні словники: загальна характеристика; досягнення української комп'ютерної лексикографії за останнє десятиліття.

Попрацюйте зі словником:

глоса;
зворотний словник;
електронний словник;
етимологічний словник;
лексикографія;
словник мови письменника;
ортологія;
пуризм;
частотний словник.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 120–129.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; виступи з доповідями та повідомленнями на занятті; співбесіда.

Підготовка до модульної контрольної роботи

Модуль 4
Фразеологія

Тема 2. Трансформація та переклад фразеологічних одиниць

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Стійкість і варіантність фразеологізмів.
2. Прийоми індивідуально-авторського використання фразеологічних одиниць.

Методичні рекомендації

Поруч із тим що серед основних ознак фразеологізму маємо стабільність компонентного складу, відзначаємо наявність варіантних модифікацій (лексичних, морфологічних, словотвірних, синтаксичних і фонетичних) фразеологізмів. Слід з'ясувати зміст поняття «фразеологічний варіант», його експресивно-стилістичний потенціал та відмінність від фразеологічних синонімів.

Слід розрізняти такі способи авторської видозміни фразеологізмів:

– створення оказіонального значення фразеологізму або пристосування звороту до конкретної ситуації;
– контамінація;
– синонімічна або антонімічна заміна компонентів фразеологізму;
– поширення фразеологізму;
– поєднання фразеологізму і вільного словосполучення тощо.

Попрацюйте зі словником:

ідіома;
специфічні ознаки фразеологізмів;
універсальні ознаки фразеологізмів;
фразеологічна єдність;
фразеологічне зрощення;
фразеологічні синоніми;
фразеологічні варіанти.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 100–112.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; виступи з доповідями та повідомленнями на занятті; співбесіда.

Тема 4. Стилістичне використання фразеологізмів

При вивченні теми слід звернути увагу на такі питання:

1. Використання фразеологічних одиниць у науковому та офіційно-діловому стилях.

Методичні рекомендації

Говорячи про фразеологічні засоби стилістики, слід зокрема звернути увагу на існування й використання нейтральних (книжних) фразеологізмів (складених термінів, стійких словосполучень офіційно-ділового стилю). Згадані фразеологічні засоби мають використовуватися у відповідних контекстах. Вадою мовлення буде вживання їх у емоційно-забарвленому (розмовному) мовленні.

Література

1. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів.* Харків: Вид-во НУА, с. 100–112.

2. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір.* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

3. (2000). *Українська мова* [online]. Київ: Укр. енцикл. Available at: http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm [Accessed 20 Mar. 2026].

Форми звітності

Подання конспекту з теми в робочому зошиті; виступи з доповідями та повідомленнями на занятті; написання творчих робіт із використанням фразеологізмів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ВПРАВИ

1. Відредагуйте текст. Розкажіть про роль мови в житті суспільства. Доведіть, що мова є суспільним явищем.

Люди спілкуються між собою з допомогою язика. Обмін мислями, життєвим дослідом здійснюється у процессі мови.

Не має нічего такого, о чому неможна було би росказати. Тому язик – самий совершенний спосіб спілкування людей. Кожний чоловік вчиться язику від оточуючих. Суспільство (сім'я, знакомі, дитячий сад, школа) вчить дитину мові. Якщо дитина выросте не серед людей, а наприклад, серед животних (такі випадки відомі), то він не научиться говорити.

Язик – не тільки средство спілкування между людьми, живучими в один час, а й між поколіннями. Завдяки язику відомі мислі, спосіб життя людей, живших в далекому минулому.

Язик – величезне досягнення лидського суспільства.

2. Прочитайте. Пригадайте й розкажіть, що ви знаєте про місце української мови серед інших мов світу.

Сила людей має переконання, що ця мова [українська] є одна з найбагатших слов'янських, що вона навряд чи вважить богемській щодо рясноти слів і висловів, польській щодо барвистості, сербській щодо приємності, що це мова, яка навіть у вигляді необробленому може стати нарівні з мовами, обробленими гнучкістю й багатством синтаксичним, мова поетична, музична, мальовнича *(І. Срезнєвський).*

3. Прочитайте текст. Що, на вашу думку, впливає на престиж мови? Чи поділяєте ви думки авторів цих рядків (якщо ні, то чому)?

Престиж мови – це її авторитет у міжнаціональному та міжнародному спілкуванні. Він залежить від багатьох чинників, домінуючим серед яких є інформативність мови, тобто застосування її як носія найновішої та найважливішої інформації.

Високий престиж сучасної англійської мови пояснюється, зокрема, тим, що сьогодні понад 75% наукової продукції світу друкується цією мовою, тобто із кожної тисячі наукових статей або книг 760 виходять англійською.

Престиж мови не перебуває у прямій залежності від кількості людей, що нею послуговуються. Китайською мовою, наприклад, розмовляє більше мільярда землян, але вона не входить до числа найпрестижніших... Іноді престиж мови має не загальний характер, а забезпечується її функціонуванням в одній зі сфер. Так, у музиці вже декілька століть найвищий престиж у світі має італійська мова.

Престиж мов часто пов'язаний з їх сакральним використанням: санскрит – в Індії, латина і церковно-слов'янська мова – у Європі, арабська – у країнах мусульманського світу.

Відлучення мов від функцій, що надають їй престижу, наприклад, від ролі державної мови, знижує її авторитет і зменшує опір проникненню в неї чужомовних елементів.

Престижними можуть бути навіть мертві мови, якщо вони характеризуються високим рівнем окультурення і ними закодована велика кількість важливої інформації. За приклад може служити латина.

Престиж мови – величина змінна. У історії відомо чимало випадків піднесення і падіння мов.

...Про престижність української мови в минулому свідчать, наприклад, такі факти: вона використовувалася як державна у Великому Литовському князівстві (ця «руська» мова була спільною для українців і білорусів); як актова мова Молдавського князівства; дипломати при дворі польських королів спілкувалися коли не латиною, то руською (українською), цією ж мовою бахчисарайські хани листувалися з турецькими султанами.

Про повільне, але неухильне зростання престижу української мови у наші дні свідчить кількість кафедр та центрів українознавства, які з'являються в багатьох країнах світу. Цей процес, сподіваємося, буде продовжуватися, як і зростатиме міжнародний авторитет української національної держави.

4. Виділіть загальне значення, характерне для наведених парадигматичних груп.

Голубці, вареники, деруни, налисники, млинці, пельмені, борщ, каша, холодець, галушки, запіканка.

Батько, зять, мати, син, дочка, свекор, дід, невістка, дружина, хрещеник, кум, сваха, чоловік.

Напій, роса, молоко, розсіл, пиво, олія, відвар, вода, горілка, бензин, тернівка, нафта, сироп, маринад.

5. Згрупуйте слова за спільним значенням і дайте кожній групі родову назву.

Рік, чебрець, жайворонок, секунда, щавель, ластівка, місяць, калина, голуб, тиждень, люцерна, орел, доба, бузок, сова, хвилина, день, виноград, журавель, година, малина, ера, зозуля, жито, дятел, ріпа, епоха, просо, горобець.

6. Згрупуйте слова в парадигматичні утворення (синонімічний ряд, тематична група, лексико-семантична група, функціонально-семантичне поле). Відповідь обґрунтуйте.

Табун, буря, радіти, калина, купчитися, хуртовина, боятися, ватага, терен, лютувати, парфумерія, буревій, бузок, сердитися, мишва, віхола, кукурудза, тужити, шторм, отара, малина, рій, сумувати, ураган, студентство, заметіль, конюшина, товпитися, тремтіти, квасоля, хурделиця, старостат, петрушка, тішитися, репертуар, щавель, циклон, череда, труситися, овес.

7. Прочитайте тексти. Поясніть значення виділених слів. Доведіть, що ці слова багатозначні.

Я підвів голову, й раптом дрож пронизав мене. Я побачив угорі кілька приблідлих зірок, безмежну темряву, в якій, наче курява, плавало місячне проміння, гострий запах озимини й зволоженої землі діткнувся ніздрів, – і проста думка, що я живу на цьому світі, що все це бачу й відчуваю, що здатен розуміти й осмислювати, ця думка примусила мене затремтіти від зворушення. З гострою увагою подивився на лозинку, яку тримав у руках, – вона приглушено зблискувала, тьмяно яскріли краплини води на боках її. Узяв грудочку землі, розім'яв між пальцями, наче намагався вилущити з неї глибокий, ніким не знайдений смисл; долоні запахли шорстким пилом, проклюнувся дух перегною, довго пролежаного в землі й незотлілого коріння. Зірвав дрібну гостролисту очеретинку, помацав її суглоби, понюхав на зламі – війнуло рослинним водянистим соком, а також – трохи затхлістю болота (*Є. Гуцало*).

8. Подані слова запишіть у дві колонки, поділивши їх на однозначні та багатозначні.

Літургія, магістр, магістраль, прошелестіти, магнітола, мовлення, яснозорий, сканувати, ясла, ясир, скаут, родовище, різьба, рискати, реферат, родимка, путівка, прошивати, полоніст, полотно, непопулярний, писар, обповзати, митра, конгрес, апофеоз, альбом, автостоп.

9. Побудуйте схеми семантичної структури поданих багатозначних слів. Визначте вид полісемії.

Шерсть.

1. Волосяний покрив тварин.
2. Волокно з остриженого, вичесаного волосяного покриву тварин.
3. Пряжа (нитки), виготовлена з такого волокна.
4. Тканина з такої пряжі.

Слід.

1. Відбиток ноги чи лапи на якій-небудь поверхні.
2. Подряпина, рубець, пляма і т. ін., залишені чим-небудь; знак від чогось.
3. Те, що вціліло, збереглося від руйнування, нищення, загибелі і т. ін.
4. *заст.* Земля, пісок і т. ін. з того місця, де ступала чиясь нога.

Бібліотека.

1. Установа, культосвітній заклад, де зберігаються і видаються читачам книжки, журнали і т. ін., а також здійснюються популяризація і пропаганда літературних творів.
2. Більш або менш значна кількість книжок, спеціально підібраних для читання, наукової роботи, з метою колекціонування і т. ін.
3. Приміщення, кімната для зберігання книжок; книгосховище.
4. Назва споріднених за темою серійних видань або книжок чи журналів, призначених для певної категорії читачів.

Дорога.

1. Смуга землі, по якій їздять і ходять.
2. Місце для проходу, проїзду.
3. Перебування в русі (йдучи або їдучи куди-небудь).
4. *у знач. присл.* **дорогою.** Під час руху, подорожування куди-небудь.
5. Правильний напрямок для руху кого-небудь.

10. У наведених реченнях знайдіть слова у переносному значенні, вкажіть вид тропа.

Лиже полум'я жовте черево, Важкувато сопе димар, Галасує від болю дерево, Піднімаючись димом до хмар. (*В. Симоненко*) Сміється сонце. Сміх пече в уста… Сміється пташка в пташки на долоні. Сміється слава – очі поверта, Свої очища в карому полоні. Сміється сміх. Горить на рукаві. Сміється так дитинно, стопричинно, Сміється українно – ми живі, І карим сміхом двері в світ розчинено. Сміється розум. Аж пашить крилом. Сміється дотеп, смутком перешитий. Добро сміється над горбатим злом. А доки ми сміємось – будем жити… (*І. Драч*)	В золотій смушевій шапці циган-вечір сходив з гір (*Олександр Олесь*). Несе Поділля в кошиках гриби (*Л. Костенко*). Крізь розчинені двері видно було, як зійшов на небо повний місяць (*Ю. Покальчук*). Біг Івасик, немов на свято, І вибрикував, як лоша, І, напевне, була у п'ятах Пелюсткова його душа. (*В. Симоненко*) Дні стоять погожі і привітні – Розтопилося б і серце кам'яне; Всі на вулицях – немов знайомі, рідні, Лиш чомусь не впізнають мене. (*В. Симоненко*)

11. З поданих речень випишіть омоніми та визначте їхні типи.

Зачувши про князів об'їзд, виповзали з подільських ярів і ставали на кручі мовчазні кожум'яки…(П. Загребельний). Повзав і я перед вами, ну і виповзав (М. Кропивницький). Челканов доповів, що баня готова, можна йти митися (І. Микитенко). Вдалині серед густих зимових кущів блиснула золотиста баня остерської кам'яної церкви (Ю. Збанацький). Бійці аплодували, тупотіли ногами і на повні груди гукали «браво» та «біс» (Ю. Смолич). Здоровий сам [Лев], кудлата грива, На пиці широченний ніс, – Не тільки миша полохлива, злякався б навіть і сам біс (Л. Глібов). Близько, зараз отут, дихала холодною вогкістю річка, хоч її не видко було у пітьмі (М. Коцюбинський). Близько воза дітвора – школярі зволочини стягають у купу (А. Головко). Уліссей сходив куди треба і через декілька хвилин уже сидів за столиком (І. Лучук). – Он, диви, вже місяць сходить (І. Лучук). На косметику дружина, – Ніде правди діти, – Грошей стільки витрачає, Що можна здуріти (О. Задніпровський). – Любі діти, хто з вас тему візьме, – каже вчитель, – тема не важка: розказати про неологізми на заняттях

мовного гуртка (Д. Білоус). Барвам осені додати б трішки бурштину. Бар вам запропонує гарячу каву. Три уважніше і охайніше (Ю. Збанацький). Їх було три сестри (І. Вільде).

12. Визначте, що являють собою підкреслені слова – багатозначність чи омонімію.

Над Дніпром плив довгий журавлиний ключ (Ю. Мушкетик). Ключ від щастя в наших руках (М. Стельмах). Ключ прозоро б'є з-під косогору, І рине, і дробиться по піску (М. Рильський). Вона [агава] бачить море і скелі, перша стрічає схід сонця, остання ловить червоний захід (М. Коцюбинський). Вона [перекладачка] страждала від своєї ролі посередника у великому діалозі між Сходом і Заходом, як пишуть у газетах (П. Загребельний). Ліворуч було якесь глибоке, бездонне провалля (Г. Хоткевич). Згори, де стояла її хата, глянула на село. Цибуля спала, осяяна глухим світлом місяця, спала тим глибоким передранішнім сном, міцнішим за який може бути лише сама смерть (Є. Гуцало). Осінь уже глибока стояла, вітер холодний віє, так наскрізь і пронизує (Панас Мирний).

13. З'ясуйте значення нижченаведених міжмовних омонімів.

Боронити – боронить, вершки – вершки, весілля – веселье, вигибати – выгибать, достигати – достигать, літній – летний, май – май, нагадати – нагадать, неділя – неделя, облазити – облазить, оболонь – оболонь, орати – орать, підручник – подручник, пристрасний – пристрастный, річ – речь, родина – родина, роковий – роковой, стать – стать, трус – трус.

14. Розмежуйте значення поданих паронімів. При необхідності користуйтеся «Словником паронімів української мови».

Дипломант // дипломат // дипломник, музикальний // музичний, висвітлювати // освітлювати, талан // талант, автоматизований // автоматичний // автоматний, збірка // збірник // зібрання, допускати // припускати, паливо // пальне, духовий // духовний // душевний, замітка // помітка // примітка, тактичний // тактовий // тактовний, жорсткий // жорстокий, білити // біліти, рятівник // рятувальник, освітлений // освічений, поступальний // поступливий // поступовий, мелодика // мелодія.

15. Складіть речення з паронімами:

Будівельник // будівник // будівничий, фанатичний // фантастичний, туристичний // туристський, визначити // відзначити // зазначити, військовий // воєнний, переконаний // переконливий, навчальний // повчальний.

16. У поданих реченнях знайдіть антоніми. Згрупуйте їх за типами.

І земля впилась водою, Мов живою кров'ю. І обнявся сміх з журбою, ненависть – з любов'ю (В. Симоненко). Засміюся при всіх, а заплачу одна (Л. Костенко). Не жартуй наді мною, будь ласка, І, говорячи, не мовчи. Нащо правді словесна маска? Ти мовчанням мені кричи (В. Симоненко). Де м'яко стелять, там твердо спати (Нар. тв.). Поки геній стоїть, витираючи сльози,

Метушлива бездарність отари пасе (Л. Костенко). Ситий голодного не розуміє (Нар. тв.). Чорні від страждання ночі, Білі від скорботи мої дні Впали у твої свавільні очі Жадібні, глибокі і чудні (В. Симоненко). Якби я знав, де ти живеш, Дивився б крізь вікно знадвору, Як ти виходиш із одеж І входиш в мрію снів прозору (Д. Павличко). І над нами, і під нами горять світи…І внизу, і вгорі глибини…О, який прекрасний ти, Світе єдиний (Є. Плужник). Буду лагідним, буду жорстоким, Буду мудрим і буду дурним, На красу твою – буду стооким, На ганьбу твою – буду сліпим (Р. Третяков).

17. До поданих слів доберіть антоніми. Перевірте себе за словником антонімів.

Абсолютний, скупий, пришвидшувати, архаїзм, верховина, всюди, відкритий, заощаджувати, відлига, воєнний, військовий, достатки, жартома, збавляти, матовий, ввічливо, альтруїзм, достоїнство, духовний, завжди, звинувачувати, невдача, природний, аналіз, серйозно, прилетіти, порядок, світло, волого, екстраверт, високий, сумний, щедрий, літній, вгору, мудрий, досвідчений, освічений.

18. Ураховуючи багатозначність, доберіть до прикметників антоніми. Визначте, яке значення покладено в основу антонімії.

Тихий вітер, тихий гай, тихий спів, тиха течія; солодкі яблука, солодкий голос, солодкі мрії; свіже повітря, свіжі сліди, свіже обличчя; гострий запах, гострий ніж, гостре слово, гостра приправа, гострий погляд; круглий стіл, круглі дужки, круглий обман; висока споруда, висока посада, високі думки, глибока річка, глибокі знання; товста тканина, товста стіна, товстий полковник.

19. Запишіть прислів'я, приказки та назви (кінофільмів, творів, збірок, виразів з реклами тощо), в яких наявні слова-антоніми.

20. З'ясуйте відтінки значень слів у синонімічних рядах.

Кінь, коняка, шкапа, лошак, скакун, жеребець, огир, мустанг.

Повідомлення, звістка, вість, інформація, поголоска, повістка, оповіщення, реферат, доповідь, рапорт, депеша, бюлетень.

Никати, тинятися, швендяти, слонятися, сновигати, шастати, вештатися, валандатися.

21. Серед поданих синонімічних рядів знайдіть домінанту. Відповідь обґрунтуйте.

Шлях, стежка, путь, магістраль, дорога, тракт, шосе, траса, автострада, гостинець.

Волочитися, мандрувати, бродити, кочувати, вештатися, тинятися, блукати, швендяти, шлятися, маятися, таскатися, бродяжити.

Плечистий, коренастий, жилавий, кремезний, дебелий, широкоплечий.

Сяк-так, паскудно, негаразд, недобре, неважно, погано, незадовільно, негоже, зле, жахливо, кепсько.

22. Доберіть синоніми до поданих слів.

Безпідставний, важко, видумувати, варта, зарозумілий, вигадка, майстерний, об'єднання, кричати, маєток, дуже, лікарня, плакати, ласкавий, монарх, нещастя, обов'язково, промовець, пристрасний.

23. Розташуйте синоніми так, щоб кожне наступне слово ілюструвало збільшений вияв ознаки у такій послідовності: нейтральне → поетичне → зневажливе.

Їздець, гусар, комонник, кіннотник, джигіт, вершник, рейтар, кавалерист, їздун.

Безвусий, ярий, молодистий, молодий, безбородий, жовторотий, юний.

Базарити, мимрити, торочити, балакати, грузити, ректи, мимрити, говорити, молоти, пащекувати, варнякати, плести, базікати, патякати, цвенькати, щебетати.

Холодна, тюряга, кримінал, арештантська, в'язниця, тюрма, темниця, централка, буцегарня, каталажка.

24. До поданих фразеологізмів доберіть слова-синоніми.

Відтягувати час,
з корабля на бал,
згущувати барви,
битком набитий,
відчуття ліктя,
кидати на вівтар,
вилами по воді писано,
меткий на витівки,
давати відсіч,
як вареник у маслі.

25. Користуючись словником, поясніть значення лінгвістичних термінів.

Тезаурус, евфонія, ідіома, кліше, кодифікація, дериватологія, сленг, палаталізація, білінгвізм, енклітика, синхронія, дифтонг, валентність, асиміляція, еліпсис, синтаксис, інгресивність, ад'єктивація.

26. Відредагуйте поданий текст та випишіть слова-терміни.

У теорії коливань методи синхронізації генераторов електричних коливань розділяються на дві группи: захватування частоти коливань генератора і параметрическа синхронізация. В телевізіонной технікі захватування частоти автогенератора і параметрическа синхронізація получили відповідно назви непосредственної і інерционної синхронизації.

При непосредственної синхронизації імпульс воздействує на автогенератор, непосредственно нав'язувая йому винуждені коливання з певними частотою й фазою. Найбільш просто непосредственна синхронізация реалізується при використання в якості задающих генераторів мультивібраторів,

блокінг-генераторов і других релаксационних генераторів. Непосредственна синхронізация в реализації простіше інерционної. Однак в телебаченні вона використовується рідко.

Згадаєм, що по линії зв'язку між ТВ центром і прийомником, якщо не враховувати звукового супроводження, передаються два сигнала: сигнал зображення і сигнали синхронізації розверток ТВ прийомника.

27. Серед поданих слів виділіть старослов'янізми, укажіть їхні диференційні ознаки.

Трудящий, благословити, чоловік, братство, багатство, область, свояк, страждати, нужда, внук, суєта, чоло, серце, роботящий, палець, пшениця, єдиний, кропива, спокуси, лобода, богоборець, богослов, острів, творець, церква, струмінь, морок, премудрий, предтеча, північ, страсть, кошара, приязнь, вікно, мислитель, обора.

28. Серед поданих слів виділіть запозичені слова, укажіть їхні диференційні ознаки. Визначте, з яких мов запозичено слова.

Корабель, осел, мітинг, ідол, мачуха, тролейбус, двісті, Софія, пасерб, астероїд, фізика, директорка, трамвай, балетмейстер, спідниця, джемпер, нотаріус, абітурієнт, лікарка, Валентина, уста, цензура, експозиція, хліб, циферблат, князь, шолом, дериват, формувальниця, демпінг, батіг, орда, вухо, ніс, зуб, базар, вітчим, пасербиця, халва, бинт, морок, буря, бюрократ, тротуар, бриль, намітка, тунель, аматор, черевик, журі, бульйон, отець, швець, адміністрація, птиця, трикотаж, пшениця, драже, філософія, північ, алегро, альт, піаніно.

29. Серед поданих слів виділіть власне українські слова, укажіть їхні диференційні ознаки.

Агітація, штани, благати, шахта, чобіт, хустка, кипарис, огірок, кожушок, історія, сорочка, стрічка, мрія, кисень, тапчан, копальня, танк, виховання, красень, циферблат, дурнуватий, афіша, шлюпка, організаторка, тариф, старезний, лицарство, молодесенький, номінальний, митець, волочильник, абревіатура, зв'язківець.

30. У наведених реченнях виділіть оказіоналізми, визначте спосіб їхнього виникнення.

Та я несу завруненість землі (М. Влад); ...ріка узороччям блищить (С. Гординський); Степового неба зорегляд (В. Бровченко); Шуми і зеленій до серцепаду (М. Сом); Ми часто все думками тішим персонолюбіє своє (В. Крищенко); Сини степів, нащадки бджолокурів (Яр Славутич); Душа окострубатіла від сиріт (М. Самійленко); Сосна сосну ошумлює до сну (М. Сингаївський); Всі колишні кравчукісти враз покучманіли... (В. Шукайло); А баба та придякує та присбасибує (В. Затуливітер).

31. Поясніть лексичне значення наведених слів.

Бадмінтон, двоборство, дельтапланеризм, бобслей, карате, дзюдо, бройлер, буліт, інвентарність, інтербачення, карбофос, магнітола, летілон, пудрен, бібліобус, узбелон.

32. Випишіть значення наведених нижче лінгвістичних термінів. Якого походження вони?

Андронім, антропонім, валентність, діахронія, евфонія, каламбір, конотація, лексема, тавтологія, тезаурус, парцеляція, суплетивізм, топонім, флексія, штамп.

33. З поданих речень випишіть діалектизми, поясніть їх значення, визначте типи і, де можливо, підберіть відповідники з літературної мови.

Він плакав, мов дитина, а я успокоювала його…Бідний вуйко! Гостей у Івана повна хата, ґазди і ґаздині (З творів О. Кобилянської). Довгий такий та широкий дуже, що оком зіздріти не мож… Отой лан. Зісхле бадилля бараболі шелестить на нім (В. Стефаник). Тепер Іван був уже легінь, стрункий і міцний, як смерічка, мастив кучері маслом, носив широкий черес і пишну кресаню (М. Коцюбинський).

34. Розподіліть подані слова на дві групи: стилістично нейтральні (міжстильові) та стилістично забарвлені.

Земля, молодесенький, плестися (йти), вайлуватий, сапер, клен, жити, намисто, борщ, гей, Маруся, читалка, професіонал, сюжет, бідолаха, акціонерний, генеральний писар, анонс,

Ігор, лицар, фраєр, білий, над, маржина (худоба), дрючок, зиркнути, вдосвіта, депутат, веселеє (село), щоб, Макариха, вісім, снігоцвіт.

35. Знайдіть експресивну лексику, підкресліть її. Поясніть, як досягнуто її експресивності.

Гірлянди тьмяного намиста на гіллях яблуні вились, і ти цвіла чарівно-чиста (В. Чумак). Біжить веселий дощик-золотавець і золотить поливою сліди (Л. Горлач). Талого снігу платочки сивенькії, Дощик срібненький, холодний вітрець, Проліски в рідній травиці тоненькій, – Се була провесна, щастя вінець? (Леся Українка). Аж ніяк не всі дорослі викликають у Ягнича до себе приязне ставлення. Є такий крутійло, фальшивець, словоблуд, зустрінеться десь пика така мерзенна, повзуча, що він би її не бачив, не людина – гидота (О. Гончар).

36. З'ясуйте значення фразеологізмів та розкласифікуйте їх за семантикою (єдності, зрощення, сполуки).

Міряти на один аршин; багато вітру в голові; забивати баки; зігнути в баранячий ріг; згущувати барви; брати за барки; каїнова печать; блискавки метати; блиснути очима; брати в шори; виляти хвостом; виміняти шило на мило; геркулесова праця; випивати всю кров; як виросте гарбуз на вербі; доливати масла до вогню; мазати медом по губах; дантове пекло; в один гуж тягти; підлатати ніс; скрутити в баранячий ріг.

37. Утворіть фразеологічні гнізда зі словами: хвалити**,** брати**,** скрутити, іти, нести, шия, нога**.**

38. Підберіть українські відповідники до таких фразеологізмів.

Бить баклуши. Вешать голову. Козел отпущения. Глас вопиющего в пустыне. Красная нить. Краеугольный камень. Закусить удила. Кровь с молоком. Медвежья услуга. Играть первую скрипку. Намылить голову. Попасть впросак. Сесть в лужу. Сидеть на бобах.

39. До поданих слів та словосполучень доберіть фразеологізми.

Швидко йти; несправедливо принижений; верховодити; позбавляти упевненості; мати недобрі наміри; неможливо повернутися (добратися); привласнити чуже; загинути (померти); рука.

40. Підберіть синоніми до фразеологізмів.

Аж голова загула; намотувати на вус; обводити довкола пальця; триматися берега; попасти в капкан.

41. Поясніть значення поданих фразеологізмів та доберіть до них слова антоніми.

Теліпати язиком, золотий телець, висіти на телефоні, відкритим текстом, не стулити очей, стріляний горобець, розкидатися словами, мов п'ятака подарував, мов Мамай погуляв, невелика цяця, бити себе кулаком в груди, клацати зубами, з живчиком та з перчиком, аж вхопитися за живіт, ламати дрова.

42. Наведіть 10 пар антонімів-фразеологізмів.

43. Назвіть словники, з яких виписані ці словникові статті. На підставі чого Ви визначили тип словника?

І. АБОРИГЕ́Н *книжн.* (представник корінного населення країни, місцевості), **АВТОХТО́Н** *книжн.,* **ТУЗЕ́МЕЦЬ** *рідко*, **ТУБІ́ЛЕЦЬ** *заст. Серед наших пращурів були пришельці й аборигени* (І. Цюпа); *Слов'яни не тільки були автохтонами на цій території, а й сягають генетичним корінням ще в перше тисячоліття до нашої ери* (з журналу); *Розповідають, що під час одного із своїх плавань Христофор Колумб був оголошений туземцями мало не богом* (з газети); *П'ятеро чорношкірих тубільців ретельно працювали* (О. Донченко).

ІІ. **ЗУ́СТРІЧ**, **СТРІ́ЧА** *розм.*; **ПОБА́ЧЕННЯ, РАНДЕВУ́, СПІТКА́ННЯ, ЗОБА́ЧЕННЯ** *діал.,* **СХО́ДИНИ** *діал.,* **БА́ЧЕННЯ** *рідко,* **СХО́ДЖЕННЯ** *рідко* (перев. за попередньою домовленістю). *Ми не бачились другий рік, і зустріч наша була зворушлива і радісна* (С. Голованівський); *Їй було жалко, що надовго перервуться їхні стрічі в тихому лісі* (М. Коцюбинський); *Все розказав Марусі опришок там, на потоці, в солодкі хвилі побачення* (Г. Хоткевич); *Коли хочете, тепер пришлю їх* [гроші], *а ні, то передам при зобаченні* (Леся Українка); *Вона бачила Ольгу... на таємних сходинах з улюбленим* (І. Франко).

44. Перед вами лексичне рівняння. Визначте, яке слово треба вставити замість знака питання, щоб з правого та лівого боку від знака дорівнює було однакове співвідношення.

1. Палец – перст = Лоб – ?
2. Живий – мертвий = Славити – ?
3. Глас – голос = Прах – ?
4. Схід – захід = Порядок – ?
5. Молодий – старий = Егоїст – ?
6. Запорука – порука = Гамувати – ?

45. Перед вами «перевертні» – стійкі сполуки, у яких кожне слово замінене антонімом. Відновіть їх, подайте українські відповідники.

Новая ложь, выйти из безвкусицы, умирать своей глупостью, прийти из бытия, ночи бессчетны, взять начала.

46. Користуючись «Словником паронімів української мови», з'ясуйте значення таких слів:

Будівельний // будівний // будівничий; терплячий // терпимий; афект // ефект; економічний // економний; лісник // лісівник; еміграція // іммміграція // міграція; корисливий // корисний; орден // ордер; активація // активізація // активність; дійовий // діючий // діяльний; кваліфікаційний // кваліфікований; програмний // програмовий // програмований.

47. Користуючись «Фразеологічним словником української мови», з'ясуйте значення фразем. Уведіть їх у контекст.

Біс вселúвся; метáти бíсер свúням; вухналí кувáти зубáми; кóжна жúлка дрижúть; за кóмір не кáпає; вúросли крúла; хоч мúчки мич; мýляти óчі; носúтися як дýрень із стýпою; бúтися як рúба в сакýй; тектú крізь пáльці; мóркву тéрти; мýдрий по шкóді; багатíти дýмкою.

48. Користуючись «Фразеологічним словником української мови», доберіть фразеологізми зі значеннями:

Запам'ятовувати; необдумано витрачати сили; наживатися на чужому горі, соромитися; швидко втекти; не звертати уваги; насміхатися; мати недобрі наміри; мовчати; багато говорити; зазіхати на чуже.

49. Наведіть фразеологізми, які прийшли до літературної мови:

1) із мови музикантів і артистів;
2) із мови моряків;
3) із мови столярів;
4) із мови рибалок, мисливців.

50. Існує думка, ніби в українській мові є тільки три слова, що закінчуються на -со: м'ясо, просо і колесо. Який словник допоможе швидко перевірити це твердження?

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ

А

Антитеза
Антоніми
Антоніми контекстуальні
Арго
Арготизми
Архаїзми
Архаїзми власне лексичні
Архаїзми лексико-словотвірні
Архаїзми лексико-фонетичні
Архаїзми семантичні
Афоризми

Б

Багатозначність
Багатозначність ланцюжкова
Багатозначність радіальна
Багатозначність радіально-ланцюжкова

В

Варваризми
Вульгаризми

Д

Детермінологізація
Діалект
Діалектизми
Діалектизми етнографічні
Діалектизми лексико-семантичні
Діалектизми лексичні
Діалектизми морфологічні
Діалектизми семантичні
Діалектизми фонетичні
Домінанта

Е

Евфемізми
Екзотизм
Експресія
Емоційність
Енантіосемія
Етимологія

Ж

Жаргон
Жаргонізми професійні
Жаргонізми

З

Запозичення
Значення
Значення вільне
Значення вторинне
Значення граматичне
Значення зв’язане
Значення лексичне
Значення метафоричне
Значення немотивоване
Значення непохідне
Значення номінативне
Значення основне
Значення первинне
Значення переносне
Значення похідне
Значення пряме

Значення метонімічне
Значення мотивоване
Значення синтаксично зумовлене
Значення фразеологічно зв’язане

І

Ідіома
Інтернаціоналізми
Історизми

К

Каламбур
Канцеляризм
Кальки семантичні
Кальки словотвірні
Калькування
Книжні стилі
Контекст
Контекст змінний
Контекст постійний
Крилаті вислови

Л

Латинізм
Лексема
Лексика
Лексика активна
Лексика виробничо-технічна
Лексика власне українська
Лексика газетно-публіцистична
Лексика жаргонна
Лексика запозичена
Лексика індоєвропейська
Лексика іншомовна
Лексика книжна
Лексика міжстильова
Лексика народна
Лексика наукова
Лексика нейтральна
Лексика офіційно-ділова
Лексика пасивна
Лексика розмовна
Лексика спільнослов’янська
Лексика стилістично забарвлена
Лексика термінологічна
Лексикографія
Лексикологія
Лексикологія діахронна
Лексикологія загальна
Лексикологія порівняльно-історична
Лексикологія синхронна
Лексикологія часткова
Лексико-семантичний варіант
Лексико-семантична група
Лексичне значення слова
Лексичні дублети

М

Макаронізм
Метафора
Метафора авторська
Метафора загальномовна
Метафора мовна
Метафора образна
Метафора оказіональна
Метонімія
Мова літературна
Мова літературна писемна
Мова літературна усна
Мова національна
Моносемія

Н

Неологізми
Неологізми авторські
Неологізми лексичні

О

Оказіоналізми
Оксиморон
Омографи
Омоніми
Омоніми лексичні
Омоніми морфологічні
Омоніми неповні
Омоніми повні
Омоніми фонетичні
Омонімія
Омофони
Омоформи
Ономасіологія

П

Парадигма
Парадигматичне відношення
Пароніми
Парономазія
Перифрази
Полісемія
Полісемія ланцюжкова
Полісемія радіальна
Полісемія радіально-ланцюжкова
Професіоналізми
Пуризм

С

Сема
Сема диференційна
Сема інтегральна
Сема конотативна
Семантика
Семантичне поле
Семасіологія
Семема
Синекдоха
Синоніми
Синоніми абсолютні
Синоніми ідеографічні
Синоніми контекстуальні
Синоніми лексичні
Синоніми понятійні
Синоніми понятійно-стилістичні
Синоніми семантико-стилістичні
Синоніми семантичні
Синоніми стилістичні
Слова нейтральні
Слова позалітературні
Слова просторічні
Слова спільнослов’янські
Слова розмовні
Слова стилістично забарвлені
Слова східнослов’янські
Слова-кальки
Словник
Словник антонімів
Словник багатомовний
Словник діалектної лексики
Словник енциклопедичний
Словник етимологічний
Словник загальний
Словник зворотний
Словник інверсійний
Словник історичний
Словник лінгвістичний

Синоніми часткові
Синонімічний ряд
Синонімія
Синтагма
Синтагматичні відношення
Сленг
Слова власне українські
Слова давньоруські
Слова детермінологізовані
Слова екзотичні (лінгвістичний)
Слова запозичені
Слова застарілі
Слова індоєвропейські
Слова іншомовні
Слова книжні
Слова літературно-розмовні
Слова міжстильові
Словник одномовний
Словник омонімів
Словник ономастичний
Словник паронімів
Словник перекладний
Словник синонімів
Словник спеціальний
Словник термінологічний
Словник тлумачний
Словник філологічний
Словник частотний
Словниковий запас активний
Словниковий запас пасивний
Слово багатозначне
Слово запозичене
Старослов'янізми
Синоніми повні

Т

Тематична група
Термін
Термін суспільно-політичний
Термін загальнонауковий
Термін науковий

Ф

Фразеологізм
Фразеологізована калька
Фразеологічна єдність
Фразеологічне значення
Фразеологічне зрощення
Фразеологічне сполучення
Фразеологічні вирази
Фразеологічний зворот
Фразеологічні єдності
Фразеологічні зрощення
Фразеологічні сполучення
Фразеологія
Функціональний перенос

Ш

Штамп

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Модуль 1

1. Як Ви розумієте роль мови в житті людини й суспільства?
2. Що Вам відомо про мертві мови?
3. Які функції виконує мова?
4. Як Ви розумієте поняття «державна мова»?
5. До якої групи належить українська мова?
6. З яких мов складається слов'янська мовна група?
7. Назвіть західнослов'янські (південнослов'янські) мови.
8. Що Ви знаєте про літературну мову?
9. Пригадайте основоположника сучасної української літературної мови.
10. Що Ви знаєте про норми літературної мови?
11. Розкажіть про орфоепічні (орфографічні, синтаксичні, лексичні, фразеологічні) норми сучасної української мови.
12. Дайте визначення стилю літературної мови.
13. Що Ви знаєте про стилістичну норму?
14. Пригадайте функціональні стилі літературної мови.
15. На якій основі виділяють експресивні стилі мовлення?
16. Дайте порівняльну характеристику усної та писемної форм мовлення.

Модуль 2

1. Визначте предмет і завдання лексикології.
2. Охарактеризуйте аспекти дослідження в лексикології.
3. Проаналізуйте розділи лексикології.
4. Дайте визначення слова.
5. Які основні ознаки слова?
6. Пригадайте про повнозначні та неповнозначні слова.
7. Що Ви знаєте про лексичне та граматичне значення слова?
8. Які Вам відомі типи лексичних значень слова?
9. Наведіть власні приклади слів з різними типами лексичних значень.
10. Дайте визначення багатозначного слова.
11. Поясніть причини виникнення багатозначності.
12. Як називаються значення багатозначного слова?
13. Чи всі значення багатозначного слова є рівноцінними?
14. Поясніть різницю між переносним вживанням і переносним значенням слова.
15. Пригадайте про метафору та її різновиди.
16. Що Ви знаєте про метонімію?

17. Дайте визначення синекдохи.

18. Пригадайте про стилістичне використання багатозначних слів.

19. Які неточності можуть виникнути при використанні багатозначних слів? Як уникнути цих вад?

20. Чим зумовлені особливості перекладу багатозначного слова?

21. Дайте визначення омонімів.

22. Назвіть відомі Вам види однорівневої та міжрівневої омонімії.

23. Чим відрізняються омоніми від багатозначних слів?

24. Розкажіть про повні та неповні омоніми.

25. Назвіть види неповних омонімів. Дайте їм коротку характеристику.

26. Унаслідок чого в мові з'являються омоніми?

27. Що Ви знаєте про міжмовні омоніми?

28. Розкажіть про використання омонімії в науковому та офіційно-діловому стилях.

29. З якою метою використовуються омоніми в художньому. розмовному та публіцистичному стилях?

30. Що Ви чули про індивідуально-авторську омонімію? Наведіть приклади.

31. Якої шкоди можуть завдавати тексту омоніми? За яких умов це відбувається?

32. Дайте визначення паронімів.

33. Із чим пов'язана можливість сплутування паронімів?

34. Які слова відносять до паронімів?

35. Розкажіть про паронімію у фразеології, синтаксисі, словотворі.

36. У яких семантичних відношеннях можуть перебувати пароніми?

37. Що Вам відомо про міжмовну паронімію?

38. Розкажіть про неточності, що можуть виникати при використанні слів, здатних до паронімії.

39. Розкрийте стилістичну роль паронімів.

40. Що таке парономазія? Наведіть приклади.

41. Що Ви знаєте про синонімію?

42. На яких мовних рівнях проявляється синонімія?

43. Назвіть функції синонімів.

44. Розкажіть про синонімічний ряд та його домінанту.

45. Що Ви знаєте про абсолютні синоніми, чим вони можуть розрізнятися?

46. Які синоніми називають неповними?

47. Розкажіть про особливості перекладу синонімів.

48. Як використовуються синоніми у науковому стилі (офіційно-діловому, публіцистичному, художньому та розмовному стилях)?

49. Що Ви знаєте про слова-дублети?

50. Розкажіть про евфемізми, перифрази та фігури, побудовані на основі синонімії.

51. Що Ви знаєте про антонімію?

52. На яких мовних рівнях вона проявляється?

53. Розкажіть про одно- та різнокореневі антоніми; загальномовні та контекстуальні.

54. На які групи (класи) поділяються семантичні антоніми?

55. Що таке мезонім?

56. У чому особливість антонімів багатозначного слова?

57. У яких функціональних стилях найчастіше використовуються антоніми, з якою метою?

58. Розкажіть про антитезу, антифразис та епітет-оксюморон.

59. Що Ви знаєте про стилістично невиправдане вживання антонімів?

Модуль 3

1. Розкажіть про генетичні групи слів української мови.
2. Що Ви знаєте про спільнослов'янську та східнослов'янську лексику?
3. Які слова називають власне українськими, за якими ознаками можемо їх розпізнати?
4. Назвіть характерні для українських слів суфікси та префікси.
5. Розкажіть про інтернаціоналізми, запозичення та власне іншомовні слова.
6. Що Вам відомо про старослов'янізми?
7. Розкажіть про запозичення зі слов'янських мов.
8. Що Вам відомо про грецизми та латинізми у складі лексики сучасної української мови?
9. Розкажіть про слова, запозичені із західноєвропейських мов.
10. Що Ви знаєте про фонетичне, графічне, морфологічне засвоєння іншомовних слів українською мовою?
11. Пригадайте поради щодо вживання іншомовних слів у науковому та офіційно-діловому стилях.
12. Назвіть стилістичні функції інтернаціоналізмів та власне іншомовних слів.
13. Що Вам відомо про екзотизми й варваризми та їх стилістичні функції?
14. Що Ви знаєте про функціонально-стильове розшарування лексики сучасної української мови?
15. Розкажіть про стилістично нейтральні слова.
16. Що Вам відомо про стилістично забарвлену лексику?
17. Які групи слів належать до наукової лексики?
18. Розкажіть про терміни.

19. Назвіть вимоги, що висуваються до терміна в науковому мовленні.

20. Розкажіть про офіційно-ділову, урочисту та поетичну лексику.

21. Що Ви знаєте про розмовну лексику?

22. Які групи розмовної лексики Вам відомі?

23. Розкажіть про емоційно-експресивне забарвлення слів.

24. Які групи лексики належать до емоційно-експресивної лексики?

25. Що Ви знаєте про стилістичні функції термінів?

26. Розкажіть про стилістичне використання розмовної та просторічної лексики.

27. Розкажіть про загальновживану лексику. Які групи слів до неї входять?

28. Що Ви знаєте про лексику обмеженого вживання?

29. Розкажіть про діалектну лексику та види діалектизмів.

30. Що таке соціально обмежена лексика?

31. Розкажіть про професіоналізми.

32. Що ви знаєте про жаргонізми та арготизми?

33. Розкажіть про стилістичне використання діалектизмів.

34. Які стилістичні функції професіоналізмів Ви знаєте?

35. У яких стилях та з якою метою вживаються жаргонізми та арготизми?

36. Розкажіть про поділ лексики сучасної української мови на активну та пасивну.

37. Назвіть причини появи неологізмів.

38. Що таке загальномовні неологізми? Які функції вони виконують?

39. Розкажіть про індивідуальні неологізми.

40. Що ви знаєте про використання неологізмів у публіцистичному стилі?

41. Розкажіть про використання неологізмів у художньому стилі.

42. З якою метою можуть використовуватися неологізми в офіційно-діловому та науковому стилях?

43. Які групи слів належать до застарілих?

44. З якою метою використовуються історизми в науковому стилі?

45. У яких функціях історизми використовуються в художніх творах?

46. Розкажіть про використання історизмів у публіцистичному стилі.

47. Чому архаїзми не вживаються в нейтральній функції?

48. У яких стилях і з якою метою можуть використовуватися архаїзми?

49. Розкажіть про використання архаїзмів та історизмів з метою створення гумору та іронії.

50. Розкажіть про лексикографію.

51. Чим відрізняються енциклопедичні словники від лінгвістичних?

52. Які енциклопедичні словники Ви знаєте?

53. Розкажіть про лінгвістичні словники.

54. Що Ви знаєте про перекладні словники?

55. Назвіть одно- та багатотомні російсько-українські та українсько-російські словники.

56. Розкажіть про так звані перекладно-тлумачні словники.

57. Що ви знаєте про багатомовні словники?

58. Яке призначення тлумачних словників?

59. Назвіть тлумачні словники української мови.

60. Розкажіть про етимологічні словники.

61. Що Вам відомо про словники синонімів, паронімів, антонімів?

62. Розкажіть про нові орфографічні словники української мови.

63. Що Ви знаєте про фразеологічні словники української мови?

Модуль 4

1. Розкажіть про фразеологію як розділ мовознавства.
2. Дайте визначення фразеологічної одиниці.
3. За якими ознаками фразеологізми відрізняються від слів та вільних синтаксичних словосполучень?
4. Розкажіть про класифікацію фразеологічних одиниць за семантичним принципом, запропоновану В. В. Виноградовим.
5. Що Ви знаєте про прислів’я, приказки, крилаті вислови, афоризми?
6. Розкажіть про сентенцію, максиму, парадокс, літературну цитату, ремінісценцію.
7. Що Ви знаєте про способи трансформації фразеологізмів?
8. Що ви знаєте про особливості перекладу фразеологічних одиниць?
9. Назвіть шляхи формування та джерела української фразеології.
10. Розкажіть про стилістичне використання засобів фразеології.

ПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Мова як суспільне явище.
2. Функції мови. Поняття мертвої мови.
3. Складові частини загальнонаціональної мови.
4. Літературна мова. Поняття мовної норми.
5. Функціональний стиль. Норма і стиль.
6. Функціональні стилі сучасної української літературної мови.
7. Лексикологія як мовознавча дисципліна.
8. Слово як одиниця мови.
9. Ознаки слова: фонетична оформленість, відтворюваність.
10. Лексичне значення слова. Слово і поняття.
11. Повнозначні і службові слова; абстрактні та конкретні, власні та загальні назви; слова на позначення збірних та одиничних понять.
12. Основні типи лексичних значень слова.
13. Поняття багатозначності слів. Виникнення полісемічних слів.
14. Пряме (первинне) і похідне (вторинне) значення слова.
15. Переносне значення і переносне вживання слова.
16. Стилістичні функції багатозначних слів.
17. Неточності, що можуть виникнути при вживанні багатозначних слів.
18. Види переносних значень та переносних вживань.
19. Поняття омонімії. Види омонімів.
20. Повні і неповні омоніми
21. Джерела омонімії.
22. Стилістичне використання омонімів.
23. Вади тексту, що виникають при невправному використанні омонімів.
24. Міжмовні омоніми.
25. Поняття паронімії. Види паронімів.
26. Міжмовні пароніми.
27. Стилістичне використання паронімії.
28. Поняття синонімії.
29. Ступінь синонімічності слів. Різновиди синонімів.
30. Синонімічний ряд.
31. Абсолютні синоніми.
32. Особливості перекладу синонімів.
33. Стилістичне використання синонімів.
34. Поняття антонімії. Антонімія на різних рівнях мови.
35. Однокореневі та різнокореневі антоніми. Антоніми багатозначного слова.
36. Стилістичне використання антонімів.

37. Основні лексичні шари української лексики щодо її походження.
38. Старослов'янізми в українській мові.
39. Стилістичне використання старослов'янізмів.
40. Засвоєння з інших слов'янських мов.
41. Слова, запозичені з неслов'янських мов.
42. Особливості вживання іншомовних слів.
43. Стилістичне використання іншомовних слів.
44. Стилістично нейтральна лексика.
45. Книжна лексика: терміни, офіційно-ділова лексика, професійно-виробнича, урочиста, поетична.
46. Розмовна лексика.

Завдання до заліку

Поясніть значення слів:

ставитися – відноситися; ставлення – взаємини; сподвижник – подвижник; професія – фах – спеціальність; білет – квиток, цвісти – квітнути, бік – сторона, ділянка – дільниця, лікувати – лічити – рахувати – вважати, дипломник – дипломант, декваліфікація – дискваліфікація, кампанія – компанія, церемонний – церемоніальний, пам'ятка – пам'ятник, прозовий – прозаїчний, рятувальник – рятівник, музичний – музикальний, уява – уявлення, подвижник – сподвижник, континент – контингент, комплект – комплекс, виключний – винятковий, військовий – воєнний, здібний – здатний, перекладний – перекладацький, чисельний – численний, об'єм – обсяг, спиратися – опиратися, докладати – прикладати, затиратися – стиратися, книга – книжка, запитання – питання, керівництво – керування, адрес – адреса, вовна-бавовна, гривна-гривня, завдання-задача, зрівняти-порівняти, звичайно-зазвичай, поверховий-поверхневий, свідоцтво-свідчення, шкірний-шкіряний, цитатний-цитований, централізований-центральний, хронічний-хронологічний, туристичний – туристський, трагедійний – трагічний, тема – тематика, сусідній – сусідський, споживацький – споживний, спинатися – спинятися, смаковий – смачний, складаний – складений – складний – складовий, дієвий – дійсний, ідеальний – ідеалістичний – ідеалізований, одинарний – ординарний, пластичний – пластиковий, практик – практикант, реальний – реалістичний, степінь – ступінь, емігрант – іммігрант, об'єктивний – об'єктивістський – об'єктивістичний – об'єктивований – об'єктний, гуманний – гуманістичний, ефектний – ефективний, громадський – громадянський, виборний – виборчий, батьків – батьківський, гірський – гірничий, особовий – особистий, дробовий – дрібний, жалібний – жалобний, гласний – голосний, вид – вигляд – краєвид, протягом – на протязі, прохати – просити, променевий – променистий, абориген – автохтон – тубілець, авторитетний – престижний, багато – чимало, бік – сторона, брифінг – прес-конференція, витрати – видатки – втрати – затрати – збитки, видатний –

визначний – відомий, жилий – житловий, мішаний – змішаний, індійський – індіанський, недоторканий – недоторканний.

Перекладіть словосполучення:

хороший аппетит, приятного аппетита, гадать по руке, ветвь науки, ветвь дерева, иметь в виду, ни под каким видом, несовершенный вид, при виде этого безобразия, растерянный вид, несовершенный вид, делать вид, военное положение, военное училище, у Вас неправильный выговор (произношение), объявить выговор, комиссия сделала вывод, вывод войск с территории, это не в нашей власти, во власти любви, болеть за команду, болеть гриппом, благоприятная погода, благоприятный отзыв, валить с ног, валить вину на кого-либо, верный друг, верный перевод, верная гибель, безличный персонаж, безличный глагол, веский товар, веское основание, веский факт, гражданская война, гражданский брак, гражданские права, оценить по достоинству, достоинство денежной единицы, задевать достоинство, быть в доле, доля правды, домашние животные, домашнее задание, домашнее хозяйство, бегло читать, беглый гласный, достойная оценка, достойный претендент, гласный звук, гласное выступление, жалобный голос, жалобная книга, математическая задача, поставить задачу перед кем-либо, закат солнца, закат эпохи, закрыть глаза, закрыть дверь, закрыть магазин, дыхание заняло, занимать первое место, заключить в объятия, заключить в скобки, заключить в тюрьму, заключить мир, из этого можно заключить, что…, суть задания заключается в…, заметка в блокноте, заметка на полях.

Зразок картки із завданнями для складання заліку

ВАРІАНТ 1

І. Підкресліть неправильні словосполучення *(5 балів).*

Телерадіомовна кампанія, Верховна Рада обговорює воєнну доктрину України, пам'ятка архітектури, музичний слух, ідеалістичний погляд, наукова степінь, учений-практикант, реальні шанси, смаковий пиріг, докладати неабияких зусиль, реалістичний твір, об'єктивований підхід, спинатися навшпиньки, споживацький інтерес, цитатний матеріал, адреса установи, важливе завдання, шкіряна хвороба, туристичний костюм, зрівняти малюнки за кольором, трагедійна помилка, тема симфонії, поверхневе дихання, трагічні очі, адрес відправника, свідчення очевидців, туристський комплект, цитований автор, трагічний випадок, поверхнева відповідь, центральне планування, коштує три гривні, шкіряна чутливість, математична задача, виборна особа, розглянути слідуюче питання, ділянка роботи, являтися керівником фірми.

ІІ. Позначте правильний варіант відповіді *(5 балів).*

1. Слова сковорода – Сковорода, Ватт – ват є:

а) омофонами,
б) паронімами,
в) омографами.

2. Українська мова належить до:

а) східнослов'янської мовної групи,
б) західнослов'янської мовної групи,
в) південнослов'янської мовної групи.

3. Власне омонімами називають:

а) повні омоніми,
б) омоформи,
в) лексичні омоніми.

4. Літературна мова є:

а) державною мовою,
б) унормованою частиною загальнонародної мови,
в) мовою художньої літератури.

5. Метою публіцистичного стилю є:

а) передача інформації,
б) регулювання офіційних стосунків,
в) пропаганда.

6. Основними типами лексичних значень є:

а) абстрактне, конкретне, речовинне,
б) номінативне, синтаксично зумовлене та фразеологічно зв'язане,
в) збірне, предметне, речовинно-матеріальне.

7. Слова пес – собака, обличчя – лице, скроня – висок є:

а) семантичними синонімами,
б) контекстними,
в) абсолютними.

8. Запишіть синоніми до слів:

а) обличчя –

б) семантика –

в) наступний –

9. До старослов'янізмів належать слова:

а) творець, злорадство, врата, благодать,

б) борошно, єдність, воскресати, благодать,

в) морока, ворона, врата, глашатай.

10. Мовні засоби, схожі за звучанням та написанням, але різні за значеннями називають:

а) багатозначними,

б) омонімами,

в) паронімами.

11. Запозичені слова – це слова, які:

а) зберігають чужорідність звучання й форми,

б) увійшли в мову, підпорядкувавшись її законам,

в) вживаються в багатьох неблизькоспоріднених мовах.

12. Вислови персона нон грата, альтер его є:

а) варваризмами,

б) евфемізмами,

в) екзотизмами.

13. Омоніми й пароніми відіграють стилістичну роль у таких стилях:

а) ОДС та публіцистичному,

б) літературному та розмовному,

в) художньому та публіцистичному.

14. Лексичні дублети називають ще:

а) повними синонімами,

б) абсолютними синонімами,

в) ідеографічними синонімами.

15. Як називаються слова іншомовного походження, що не підпорядковуються графічній системі української мови?

а) інтернаціоналізми,

б) екзотизми,

в) варваризми.

III. Закінчіть речення *(6 балів).*

1. Особливістю інтимно-ласкавого експресивного стилю є …

2. До західнослов'янської підгрупи належать мови:

3. Фонетичне засвоєння іншомовних слів полягає в…

IV. Перекладіть словосполучення українською мовою *(4 бали).*

Следующая страница, идеалистический подход, научная степень, заметка в блокноте, заключить мир, бегло читать, доля правды, гласный звук, военное училище.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

Модуль 1

1. Мова як суспільне явище.
2. Функції мови: комунікативна, ідентифікаційна, експресивна, гносеологічна, мислетворча, естетична, культуроносна, номінативна тощо.
3. Чинники, що визначають престижність мови.
4. Поняття мертвої мови. Приклади мертвих мов.
5. Поняття державної мови.
6. Проблема державної мови в сучасному суспільстві.
7. Законодавчі акти про українську мову.
8. Складові загальнонаціональної мови: причини й умови їх формування.
9. Генеалогічна класифікація мов. Індоєвропейська сім'я мов.
10. Слов'янські мови: східнослов'янські, західнослов'янські та південнослов'янські мови.
11. Походження назви «Україна».
12. Основні етапи розвитку української мови.
13. Літературна мова. Історія української літературної мови.
14. Поняття мовної норми. Соціальне значення мовної норми.
15. Види норм літературної мови: орфоепічні, орфографічні, лексичні, фразеологічні, графічні, синтаксичні, пунктуаційні тощо.
16. Функціональний стиль.
17. Норма та стиль.
18. Функціональні стилі сучасної української літературної мови:
– розмовний;
– публіцистичний;
– художній;
– науковий;
– епістолярний;
– конфесійний.
19. Усна та писемна форми мовлення.
20. Експресивні стилі української мови: урочистий, інтимно-ласкавий, офіційний, жартівливий, іронічний.

Модуль 2

1. Лексикологія як мовознавча дисципліна.
2. Слово як одиниця мови.
3. Ознаки слова: фонетична оформленість, відтворюваність.
4. Лексичне значення слова. Слово і поняття.

5. Повнозначні і службові слова; абстрактні та конкретні, власні та загальні назви; слова на позначення збірних та одиничних понять.

6. Основні типи лексичних значень слова.

7. Поняття багатозначності слів. Виникнення полісемічних слів.

8. Стилістичні функції багатозначних слів.

9. Види переносних значень та переносних вживань.

10. Поняття омонімії. Види омонімів.

11. Джерела омонімії. Міжмовні омоніми.

12. Стилістичне використання омонімів.

13. Вади тексту, що виникають при невправному використанні омонімів.

14. Поняття паронімії. Види паронімів.

15. Міжмовні пароніми.

16. Стилістичне використання паронімії.

17. Поняття синонімії.

18. Ступінь синонімічності слів. Різновиди синонімів.

19. Синонімічний ряд.

20. Абсолютні синоніми.

21. Особливості перекладу синонімів.

22. Стилістичне використання синонімів.

23. Поняття антонімії. Антонімія на різних рівнях мови.

24. Однокореневі та різнокореневі антоніми. Антоніми багатозначного слова.

25. Стилістичне використання антонімів.

Модуль 3

1. Основні лексичні шари української лексики щодо її походження та їх історична зумовленість.

2. Старослов'янізми в українській мові. Стилістичне використання старослов'янізмів.

3. Засвоєння з інших слов'янських мов.

4. Слова старогрецького, латинського, тюркського та іншого походження.

5. Запозичення із західноєвропейських та англійської мов.

6. Інтернаціоналізми у складі української лексики.

7. Особливості вживання іншомовних слів.

8. Стилістичне використання іншомовних слів.

9. Лексика сучасної української мови з експресивно-стилістичного погляду.

10. Міжстильова лексика. Стилістично забарвлена лексика.

11. Книжна лексика: терміни, офіційно-ділова лексика, професійно-виробнича, урочиста, поетична.

12. Розмовно-побутова лексика, просторіччя.

13. Лексика загальнонародного вживання і лексика не загальнонародна.

14. Лексика, обмежена в ужитку територіально та соціальним середовищем.

15. Активний і пасивний склад лексики сучасної української літературної мови.

16. Застарілі слова:

а) історизми,

б) архаїзми та їх різновиди.

17. Збагачення лексики української мови неологізмами у зв'язку з розвитком суспільства. Індивідуальні неологізми.

18. Українська лексикографія як теорія і практика укладання словників.

19. Комплексні (енциклопедичні) й аспектні (галузеві) словники.

20. Основні філологічні словники української мови: перекладні, тлумачні, термінологічні, етимологічні, історичні, орфографічні, орфоепічні, частотні, зворотні.

Модуль 4

1. Фразеологія як розділ мовознавства.
2. Визначення поняття фразеологічної одиниці.
3. Схожість і відмінність слова та фразеологізму, синонімія слів та фразеологізмів.
4. Класифікація фразеологічних одиниць.
5. Причини та види трансформації ФО.
6. Способи трансформації фразеологізмів.
7. Способи відтворення фразеологізмів у перекладах.
8. Фразеологізми фольклорного походження, літературні, запозичені з інших мов.
9. Фразеологізація вільних синтаксичних одиниць.
10. Побутове, виробничо-професійне мовлення; релігійна література як джерело поповнення української фразеології.
11. Функції фразеологізмів у різних сферах спілкування.
12. Стилістичні властивості фразеологічних одиниць.
13. Фразеологічні синоніми, антоніми, пароніми, омоніми.
14. Багатозначність фразеологізмів.
15. Фразеологічна стилістика.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

Знайдіть неправильні словосполучення, виправте їх.

особисте життя	адреса від колишніх учнів	авторське свідоцтво
пожива для душі	батькові знайомі	болісне переживання
працездатне населення	болісний стогін	ви не маєте про це жодної уяви
принятися до роботи	бути тактовним	визволені походи
звітно-виборні збори	виборча посада	воєнна кампанія
казковий багатир	витратити 6 гривен	гірське озеро
книжний шкаф	всього доброго	доказати теорему
коштує дві гривни	громадський обов’язок	духовна нажива
купувати в населеності	відповідальна задача	жіноча хода
місцеве населення	добро пожалувати	змішана виборча система
населення країни	дробовий посуд	комплект соціальних питань
новий житловий масив	жалобне вбрання	нажива для розуму
шкіряна чутливість	запам’ятовувати адрес	особистий приклад
шкіряний недуг	здатний до вивчення мов	особове посвідчення
виборний директор	зрівняти приклади	порівняльна стилістика
виховний вплив	купівля-продажа	порівняльне вивчення
відноситись до людини	лікарська етика	пост рятівників
вітальний адрес	поїхав на рибалку	поширення серед населеності
застрахувати добро	порівнянні поняття	свідчення про освіту
сусідська держава	правдиві свідчення	ризикована задача
трагічна інтонація	споживацький підхід	складаний метр
хронічне безсоння	сусідній собака	прийняти слідуючі рішення
хутряна шубка	сучасна тема	смачні рецептори
фамільярне слово	тема бесіди	споживне ставлення
ефективна зовнішність	фігурні дужки	ставитися з повагою
жиле приміщення	хронічний період	трагічний актор
громадянський пафос	цінний подарунок	у неділю ярмарка
хронологічний опис	численні факти	фамільний герб
ціннісний підхід	юридичне лице	туристична сумка
хутряний цех	являтися керівником фірми	хронологічна криза
сумлінний дипломник	змістовне дозвілля	хутрова фабрика
акціонерський банк	зрівняти зміст статей	хутровий комір
болотиста місцевість	зрівняти поверхню	хутряні штани
важливі задачі	лікувати вагони	
величезна книжка	навчальний комплекс	
виборна платформа	цитатний план	
виборний орган		
визвольна місія		

випадковий прохожий	цукровий сироп	централізоване
відноситися до мови	спинатися на ноги	приміщення
воєнна кафедра	цитатна монографія	цитована стаття
воєнне лихоліття	писемний пам’ятник	цінна річ
громадянський	порівнянна величина	ціннісні орієнтири
транспорт	позичити три гривни	чисельна перевага
домашній адрес	прикласти зусилля	шкіряна спідниця
електронні прибори	прозаїчна зовнішність	шкіряний покрив
заказувати обід	слідуюче питання	являтися уві сні
музикальний народ	свідчення про одруження	хутряний звір
найзавзятіші болільники	фігурний зворот	адресат пише
незважаючи на труднощі	хутрові рукавиці	болюча гримаса
об’єктивне судження	трагедійний репертуар	військове училище
перекладна майстерність	акціонерні збори	гірське обладнання
працювати рятівником	бути студентом	грати роль
причиняти зло	військовий статут	досвідчений будівничий
свідоцтво очевидців	джерело наживи	жалібний плач
складаний ножик	ефектне хутро	звертатися із запитанням
складати адресу	зовнішній вид	легка хода
складний агрегат	населеність краю	не дивлячись на погані умови…
складова частина	особистий склад	ординарна особа
скорботний вид	помилкова уява	повна декваліфікація
слідуюча зупинка	приймати участь	порівняти вироби
слідуючі питання	рахувати до ста	працює круглодобово
туристська мандрівка	реалістичний погляд	принести подяку
фігуральний вираз	складати іспити	присікати порушення
шкільні мірроприємства	споживацький погляд	складне завдання
батьківський кабінет	тильна сторона долоні	тематика курсової
вважати своїм обов’язком	туристичний круїз	фігурний вислів
гарно оформлений адрес	фігурний політ	хутряний магазин
ефектне господарювання	хутрова шапка	цитоване джерело
математична задача	централізоване керівництво	шкірна чутливість
особовий охоронець	цінна порада	шкіряна сумочка
порівняльне мовознавство	шевченківська тематика	особистий рахунок
прийшло в голову	шкіряне пальто	прозовий вигляд
складове число	більша половина	робітничий колектив
сусідський хлопчик	військовий лікар	степінь завантаженості
цукристі плантації	ефективний засіб	хутрова промисловість
цитатна дисертація	наперед передбачено	музикальна тема
	обмінюватися адресами	змістова відмінність

туристичне бюро	пішли пішком	задача уряду
болісний сміх	порівняльна фізіологія	трагедійний жанр
пам’ятник літератури XV століття	порівняти знання	смаковий подразник
	постійна адреса	хронологічна таблиця
смаковий подразник	привидітися в уявленні	присадибна ділянка
цукриста промисловість	прозовий вигляд	об’єктивістські ідеї
громадське доручення	свідчення сучасників	цитатний конспект
достойне рішення	сила уяви	економічна задача
зацікавлений бік	справочне бюро	зажурений вид
недоторканна держава	хутряні чоботи	урок змістовий
порівняти тканини	шкірні рецептори	виборний бюлетень
трагічна доля	смачні якості	термінова задача
хронічна самотність	убирають мусор	бік трикутника
цитатний підручник	центральна трибуна	ділянка роботи
дискваліфікація команди	фамільна професія	лікувати нежить
жалобна процесія	виборна особа	ставити запитання
споживна поведінка	особистий рахунок	дискваліфікація лікаря
болотна рослинність	фамільні цінності	

Зразок екзаменаційної картки

ЕКЗАМЕНАЦІЙНЕ ЗАВДАННЯ

Варіант 1

І. Позначте правильний варіант відповіді *(5 балів).*

1. Мовна фігура, побудована на протиставленні співвідносних понять:

а) антонімія; **б)** енантіосемія; **в)** антитеза.

2. Аналогізація – звернення при введенні терміна в текст до:

а) пояснення походження терміна; **б)** відомих уже прикладів; **в)** синонімічних слів.

3. За яким принципом фразеологічні одиниці поділяються на зрощення, єдності та сполучення?

а) за семантичним; **б)** за етимологічним; **в)** за граматичним.

4. Книжна лексика властива:

а) для офіційно-ділового стилю; **б)** для діахронії; **в)** для писемної форми ОДС.

5. Слова «училка», «засипатися», «плавати», «універ» є:

а) екзотизмами; **б)** жаргонізмами; **в)** професіоналізмами.

6. Орфографічні словники подають:

а) нормативне написання слів; **б)** нормативне звучання слів; **в)** частотність слів.

7. Фразеологічна семасіологія вивчає питання:

а) функціонування фразеологізмів; **б)** семантики; **в)** національних властивостей.

8. Комплекс звуків, за якими закріплене певне значення:

а) словник; **б)** слово; **в)** семантика.

9. Оксюморон – це:

а) поєднання протилежних за змістом понять; **б)** властивість знака називати різні поняття; **в)** явище звукової подібності.

10. Морфологічне засвоєння іншомовних слів полягає зокрема в:

а) написанні їх літерами української абетки; **б)** заміні невластивих українській мові звуків близькими до них; **в)** появі флексій, відмінюванні.

11. Явище омонімії властиве мовам:

а) близькоспорідненим; **б)** віддаленим; **в)** і першим, і другим.

12. Вимову звуків регулюють норми:

а) орфографічні; **б)** морфологічні; **в)** орфоепічні.

13. Особливості перекладу синонімів пов'язані:

а) з існуванням міжмовних синонімів; **б)** з існуванням неповних синонімів; **в)** з існуванням абсолютних синонімів.

14. Лексичне значення – це:

а) відображення у свідомості предметів, ознак, явищ; **б)** співвіднесеність слова з предметами, ознаками, явищами; **в)** предмети, ознаки, явища дійсності.

15. Комунікативна функція мови – це використання останньої як засобу:
а) спілкування; **б)** називання; **в)** нагромадження інформації.

II. Підкресліть правильні словосполучення *(5 балів).*

Пост рятівників, привидітися в уявленні, прозовий вигляд, реалістичний погляд, робітничий колектив, сила уяви, туристична сумка, тема картини, зрівняти поверхню, шкірна чутливість, трагічна інтонація, цитоване джерело, центральний квартал, поверхове судження, свідчення про освіту, шевченківська тематика, шкіряні рецептори, поверхневе враження, хронічне безсоння, обмінюватися адресами, доказати теорему, принести подяку, принятися до роботи, причиняти зло, слідуюча зупинка, шкільні міроприємства, електронні прибори, цитатна монографія, тематика курсової, цитатний підручник, гарно оформлений адрес, зрівняти зміст статей, хронологічна таблиця, відноситися до мови, складати іспити, бути студентом.

III. Допишіть речення *(4 бали).*

Міжмовні пароніми – це…
Особливості перекладу синонімів полягають у тому, що
Спільнослов'янська лексика – це слова, що…
Антифразис – це...

IV. Відредагуйте текст *(5 балів).*

На початку XX віку в книгі «Про духовне в мистецтві» Василій Кандинський, с присущою йому поетичністтю, дав образне толкування складного процесса руху широкої публіки к прийнятію і розумінню новаторських свершеній в художественній творчості: «Великий гостроконечний трикутник, разделенний на нерівні частини, самою гострою і самою меньшою своєю частиною направленний в гору – це схематично вірне зображення духовного життя. Чем більше донизу, тим більш ширше, об'ємистіше і вище стають секції трикутника. …То, що на сьогоднішній день зрозуміле одній лише вершині, що для всього решти трикутника являється не зрозумілою нісенітницею, – завтра стане для второї секції повним смислу й почуття змістом життя. На самій вершині верхньої секції іноді знаходиться тільки один чоловік. …І ті, хто до нього ближче всього, його не розуміють. Вони обуренно називають його шахраєм чи кандидатом в божевільню. Так, зганьблений сучасниками, одиноко стояв на вершині Бетховен» (*Гліб Юхимець*).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА

1. Берест, Т. М. (уклад.). (2023). *Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»*: *для студ. 1 курсу, які навчаються за спеціальністю 035 – Філологія.* Харків: Вид-во НУА, 88 с.

2. Берест, Т. М. (2021). *Українська мова для перекладачів: конспект лекцій.* Харків: Вид-во НУА, 145 с.

3. Вознюк, Г. Л., Булик-Верхола, С. З., Василишин, І. П., Гнатюк, М. В., Ментинська, І. Б. та Шмілик, І. Д. (2024). *Українська мова (за професійним спрямуванням).* Львів: Вид-во Львівської політехніки, 328 с.

4. Павлушенко, О.П. (2025). *Українська мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір* [online]. Вінниця. Available at: https://dspace.vspu.edu.ua/items/5bae0701-ffe9-4bc4-a044-cb47c922932b [Accessed 20 Mar. 2026].

ДОДАТКОВА

1. Антоненко-Давидович, Б. (2024). *Як ми говоримо*. Харків: Фоліо, 288 с.

2. Берест, Т. М. (2025). Мовна інтерференція як виклик у підготовці перекладачів: лексичні помилки та методи їх корекції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія*, [online] вип. 27 (95), с. 3–6. Available at: https://www.journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/4513 [Accessed 20 Mar. 2026]

3. Берест, Т. М. (2025). Фразеологічна репрезентація концепту БОГ в мовній картині світу Слобожанщини. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*», [online] т. 36 (75), 6. Available at: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/6_2025/part_1/4.pdf [Accessed 21 Mar. 2025].

4. Берест, Т. М., Купрікова, Г. В. (2024). Українська мова в науковому дискурсі: сучасні проблеми. У: В. М. Пивоваров та ін. Актуальні питання функціонування державної мови в Україні. Харків: Вид-во «Право», с. 16–19.

5. Берест, Т.М., Шумейко, О.А. (2024). Репрезентація концепту «УСПІХ» в українській фразелогії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія*, вип. 22 (90), с. 8–12.

6. Берест, Т.М., Шумейко, О.А. (2023) Теоретичні передумови лінгвістичного дослідження комічного в українській поезії к. XX–поч. XXI століття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія*, 85 (17), с. 220–223.

7. Волкотруб, Г. Й. (2011). *Практична стилістика української мови*. Тернопіль: Підручники і посібники, 256 с.

8. Дзюбишина-Мельник, Н. Я. (2000). *Культура мови на щодень* [online]. Київ. Available at: http://kultura-movy.wikidot.com/.[Accessed 20 Mar. 2026].

9. Пономарів, О. Д. (2000). *Стилістика сучасної української мови*. Київ: Либідь, 248 с.

10. Пономарів, О. Д. (2008). *Культура слова : Мовностилістичні поради.* Київ: Либідь, 240 с.

11. Пономарів, О. Д. (2001). *Культура слова: мовностилістичні поради* [online] Київ. Available at: http://ponomariv-kultura-slova.wikidot.com/. [Accessed 20 Mar. 2026].

12. Сербенська, О. (2023). *Антисуржик*. *Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити.* Львів: Апріорі, 304 с.

Інформаційні ресурси

1. Берест, Т.М. (2024). *Українська мова (лексика та фразеологія): дистанційний курс* [online]. Харків, Available at: https://test.nua.kharkov.ua/course/view.php?id=13 [Accessed 20 Mar. 2026].

2. *Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК)* [online]. Available at: https://www.ukr.uni-jena.de/uk/40/grac [Accessed 20 Mar. 2026].

3. *Словник української мови online* [online]. Available at: https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0 [Accessed 20 Mar. 2026].

Навчальне видання

УКРАЇНСЬКА МОВА ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧІВ (лексикологія, фразеологія, лексикографія)

Методичні рекомендації
для здобувачів 1 курсу першого (бакалаврського),
рівня вищої освіти спеціальності
В11 – Філологія

У п о р я д н и к Берест Тетяна Миколаївна

В авторській редакції
Комп'ютерний набір *Т. М. Берест*

Підписано до друку. Формат 60·84/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Ум. друк. арк. 4,88. Обл.-вид. арк. 6,06.
Наклад 100 пр.

План 2025/26 навч. р., поз. № 1 в переліку робіт кафедри

Видавництво
Народної української академії
Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002.

Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Майка Йогансена, 27.